

BOSNA I HERCEGOVINA
Federacija Bosne i Hercegovine
TUZLANSKI KANTON
V L A D A

Broj: 02/1-31-23121/25
Tuzla, 19.08.2025. godine

Na osnovu člana 5. i 29. Zakona o Vladi Tuzlanskog kantona („Službene novine Tuzlanskog kantona“, br. 17/00, 1/05, 11/06, 13/11 i 15/17), Vlada Tuzlanskog kantona na sjednici održanoj dana 19.08.2025. godine, donosi

ZAKLJUČAK

I

Prihvata se Analiza prava i položaja djece i osoba sa invaliditetom sa prijedlogom mjera za poboljšanje stanja.

II

Analiza iz tačke I ovog Zaključka uputit će se Skupštini Tuzlanskog kantona na razmatranje i usvajanje.

DOSTAVITI:

- 1 x Skupštini Tuzlanskog kantona
- 1 x Ministarstvu za rad, socijalnu politiku i povratak
- 1 x Evidenciji
- 1 x a/a

PREMIJER KANTONA

Irfan Halilagić

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
TUZLANSKI KANTON
MINISTARSTVO ZA RAD, SOCIJALNU POLITIKU I POVRATAK

**ANALIZA PRAVA I POLOŽAJA DJECE I OSOBA SA INVALIDITETOM
SA PRIJEDLOGOM MJERA ZA POBOLJŠANJE STANJA**

juli , 2025. godine

UVOD

1. MEĐUNARODNI I DOMAĆI PRAVNI OKVIR

2. PREGLED STANJA U OBLASTIMA ZNAČAJNIM ZA POLOŽAJ OSOBA S INVALIDITETOM

2.1. SOCIJALNA ZAŠTITA

2.2. BORAČKO- INVALIDSKA ZAŠTITA

2.3. ZDRAVSTVENA ZAŠTITA

2.4. OBRAZOVANJE

2.5. PRISTUPAČNOST

2.6. ZAPOSŁJAVANJE

2.7. KULTURA I SPORT

2.8. ORGANIZACIJE OSOBA SA INVALIDIETOM

2.9. SERVISI PODRŠKE LICIMA SA INVALIDITETOM

3. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

4. PRIJEDLOG MJERA ZA UNAPREĐENJE STANJA LICA SA INVALIDITETOM PO OBLASTIMA

UVOD

Prema podacima Svjetske zdravstvene organizacije, procjenjuje se da oko 15% populacije, živi s nekim oblikom invaliditeta. Većina lica sa invaliditetom je izložena visokom riziku od siromaštva i socijalne isključenosti. Značajne društvene, obrazovne, ekonomske, fizičke i transportne barijere sprečavaju većinu lica sa invaliditetom da uživaju u svojim osnovnim pravima.

Bosna i Hercegovina kao država teži integraciji u evropsku zajednicu i razvoju građanskog društva u kojem se poštuju ljudska prava i osnovne slobode, te zabranjuje diskriminacija. U tom smislu, neophodno je ustrajati na izgradnji politike u oblasti invalidnosti koja će biti uspostavljena na ljudskim pravima i socijalnom modelu, prema kojem je sudjelovanje osoba s invaliditetom u društvu ograničeno ili onemogućeno zbog različitih prepreka koje mogu biti fizičke prirode, ali i prepreka u vidu zakona i politika nepovoljnih za položaj osoba s invaliditetom, a ne zbog invalidnosti.

U skladu sa ovim modelom, naglasak se ne stavlja na sam invaliditet nego na preostale sposobnosti osobe koja će, nakon što društvo ukloni postojeće prepreke, ostvariti svoj potpun razvoj.

UN Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom u preambuli navodi da: *“Invalidnost proističe iz interakcije osoba s oštećenjima sa okolinskim barijerama i barijerama koje se odražavaju u stavovima zajednice, a otežavaju puno i efektivno učešće osoba sa invaliditetom u društvu na osnovu jednakosti sa ostalim članovima tog društva”*. Ovakva definicija jasno ukazuje na društvenu dimenziju invalidnosti i ključni utjecaj prepreka koje postoje u društvu i okruženju, a koje sprečavaju osobe sa invaliditetom da učestvuju u aktivnostima zajednice na ravnopravnoj osnovi kao i ostali građani.

Brojnost osoba s invaliditetom u ukupnoj populaciji utječe i na siromaštvo, odnosno ekonomsku nerazvijenost jer se ti čimbenici i invaliditet uzajamno podupiru te uzrokuju brojne skupine marginalnih, ovisnih i segregiranih osoba. Upravo zahvaljujući siromaštvu, posebice u ruralnim i polururalnim područjima u kojima nedostaju odgovarajuće službe i usluge, dolazi do pojačane izoliranosti osoba s invaliditetom čija se ovisnost o drugima pojačava i onemogućava njihovo aktivno uključivanje u razvojne socijalne programe, a posljedica je socijalna isključenost iz lokalne zajednice.

U Bosni i Hercegovini nema preciznih i pouzdanih podataka o licima sa invaliditetom, naročito o karakteru, vrstama i nivou oštećenja, a ne postoje ni cjeloviti statistički podaci o licima sa invaliditetom na državnom nivou. Organi i institucije, koji pružaju određene vrste usluga i servisa licima sa invaliditetom, vode parcijalne evidencije o korisnicima svojih usluga, ali su to samo podaci o specijalizovanim servisima za lica sa invaliditetom, koji zbog svoje parcijalnosti, ne pružaju cjelovitu sliku o njihovom položaju.

Jasno je da nije obuhvaćena cijela populacija, a nema ni podataka koliko lica sa invaliditetom koristi opšte sisteme i servise namijenjene cijeloj populaciji, niti podataka o njihovoj dostupnosti licima s invaliditetom.

1. MEĐUNARODNI I DOMAĆI PRAVNI OKVIR

Univerzalna Deklaracija o ljudskim pravima, Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom, kao i druge konvencije i međunarodni dokumenti, polaze od osnovnog načela da svaki čovjek ima urođena, jednaka, neotuđiva i univerzalna prava koja proizilaze iz dostojanstva ljudskog bića.

Formiranje institucionalnog i pravnog okvira za unaprijeđenje položaja osoba sa invaliditetom u Bosni i Hercegovini započinje donošenjem odluke Vijeća ministara BiH o prihvatanju *UN Standardnih pravila za izjednačavanje mogućnosti za osobe sa invaliditetom* (septembar 2003.). Ova pravila definišu 22 područja u kojima društvo treba poduzeti mjere kako bi se osobama s invaliditetom obezbijedile jednake mogućnosti, te zbog toga ova pravila služe kao temeljna struktura za planiranje i kreiranje politika prema osobama s invaliditetom.

Razvoj pravnog okvira je nastavljen 2008. godine usvajanjem *Politika u oblasti invalidnosti u BiH* i 2009. godine ratifikacijom *UN Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom* koja zasigurno predstavlja jedan od najvažnijih potpisanih i ratifikovanih međunarodnih dokumenata koji tretira problematiku osoba sa invaliditetom. Konvencija, između ostalog, postavlja i okvir za uređenje zakonodavstva kojim se osigurava ravnopravno i potpuno uživanje prava osoba sa invaliditetom.

Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom Ujedinjenih naroda koja je usvojena od strane Generalne skupštine Ujedinjenih naroda u decembru 2006. godine ima osnovnu svrhu unapređenje, zaštitu i osiguranje punog i ravnopravnog uživanja ljudskih prava i temeljnih sloboda osoba sa invaliditetom i unapređenje njihovog urođenog dostojanstva.

Potpisivanjem ove Konvencije, Bosna i Hercegovina je pokazala opredjeljenje za puno priznavanje prava, potreba i mogućnosti osoba sa invaliditetom koje čine značajan dio našeg društva.

Međunarodni pravni instrumenti koje je Bosna i Hercegovina ratificirala i koji su sastavni dio Ustava Bosne i Hercegovine, ustava entiteta i ustava kantona, su po pravnoj snazi iznad domaćih zakona i čine dio normativno pravnog poretka relevantnog i za pitanja invaliditeta.

Osnovno načelo međunarodnih instrumenata je načelo nediskriminacije, što znači da osobama sa invaliditetom pripadaju sva prava propisana međunarodnim dokumentima jednako kao i svakom građaninu. Pored obaveze da uskladi domaće zakonodavstvo sa međunarodnim normama koje je prihvatila, država je obavezna i da u praktičnoj mjeri vodi računa koliko su vulnerabilne skupine, kao što su osobe sa invaliditetom, uključene u sistem i koliko im je propisanih prava dostupno. U procesu pridruživanja Evropskoj uniji Bosna i Hercegovina i njezini entiteti imaju obavezu usklađivanja svih sistemskih zakona sa evropskim standardima. To uključuje i obavezu usklađivanja postojećih propisa koji se odnose na invaliditet.

Usvajanjem dokumenta *Politika u oblasti invalidnosti u Bosni Hercegovini* („Službeni glasnik BiH“, broj :76/08) u maju 2008.godine, država Bosna i Hercegovina se opredjelila za novi pristup u oblasti invalidnosti baziran na ljudskim pravima i socijalnom modelu, što predstavlja sveobuhvatni pogled na pitanja invaliditeta, kreiranje i primjenu rješenja za osobe sa invaliditetom na nivou zajednice u multisektoralnom pristupu i uz učešće svih relevantnih aktera. U cilju stvaranja uslova za implementaciju dokumenta *Politike u oblasti invalidnosti u Bosni i Hercegovini* i usklađivanja djelovanja na području zaštite osoba sa invaliditetom sa dostignutim evropskim i svjetskim standardima i svim trendovima koji imaju za cilj nastojanje da sva

područja života i djelovanja budu otvorena i pristupačna osobama sa invaliditetom, Federacija Bosne i Hercegovine, u okviru svojih ustavnih nadležnosti, sačinila je Strategiju za unapređenje prava i položaja osoba sa invaliditetom 2016-2021 godine. Trenutno je u fazi donošenja nove Strategije za unapređenje prava i položaja osoba sa invaliditetom u Federaciji BiH 2025-2030. godine.

U 2021. godini donešen je Pravilnik o jedinstvenim kriterijima i pravilima postupka medicinskog vještačenja zdravstvenog stanja ("Službene novine Federacije BiH", broj: 63/21).

Ustav Bosne i Hercegovine, ustavi entiteta Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske, te Statut Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, garantuju najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava. Bosna i Hercegovina se Ustavom obavezala da će osigurati za sve građane ravnopravno i puno uživanje i ostvarivanje svih ljudskih prava, kao i pravo na zaštitu od diskriminacije po bilo kojem osnovu, pa i po osnovu invalidnosti.

Međutim, za osobe sa invaliditetom u Bosni i Hercegovini i dalje su uglavnom nedostupna prava koja se garantuju međunarodnim dokumentima i Ustavom Bosne i Hercegovine, a koja su definisana i u Standardnim pravilima za izjednačavanje mogućnosti za osobe sa invaliditetom, koje je 2003. godine usvojilo Vijeća ministara BiH.

U izradi i pripremi analize treba se imati u vidu činjenica da ni u Bosni i Hercegovini niti u entitetima ne postoji propis kojim se na jednom mjestu i na jedinstven način regulišu osnovna prava lica sa invaliditetom. Ne postoje systemska rješenja koja trebaju svakoj grupaciji lica sa invaliditetom omogućiti da oblikuju, izražavaju i realizuju svoje osnovne razvojne potrebe i posebne interese, da imaju jednake mogućnosti kao zdravi ljudi, a prije svega da imaju pravo na različitost.

Zakonski propisi koji regulišu oblasti zapošljavanja, rada, socijalne i dječije zaštite, obrazovanja, boračko-invalidske zaštite, penziono-invalidskog osiguranja, zdravstvene zaštite, prostornog uređenja i građenja, kao i organizovanja i udruživanja, nedovoljno uključuju pitanja lica sa invaliditetom, te su međusobno neusklađeni, što ima za posljedicu da se isti problem drugačije tretira i da se stvara osnov za neravnan status i diskriminaciju lica sa invaliditetom.

Uzrok invalidnosti, mjesto boravka i odsustvo ujednačenih kriterijuma shodno kojima se ostvaruju prava rezultovali su neujednačenošću prava lica sa invaliditetom. Diskriminacija lica sa invaliditetom je česta u svakodnevnom životu, bez obzira na to što postoje pojedini zakoni koji zabranjuju diskriminaciju po osnovu invalidnosti.

Pored Ustava Federacije BiH i ustava kantona, postoji čitav niz zakonskih i podzakonskih akata kojima se reguliše oblast invalidnosti u FBiH. Zakoni i podzakonski akti koji predmetno uređuju prava OSI su u resorima socijalne i boračko invalidske zaštite, profesionalne rehabilitacije i zapošljavanja, a zakoni i podzakonski akti koji dijelom uključuju odredbe vezane za OSI su zakoni u resorima obrazovanja, zdravstva, prostornog uređenja, prometa i komunikacija, pravde, ravnopravnosti polova i statistike.

2. PREGLED STANJA U OBLASTIMA ZNAČAJNIM ZA POLOŽAJ OSOBA SA INVALIDITETOM

2.1. SOCIJALNA ZAŠTITA

Zakonodavno-pravni i strateški okvir

Zakonski propisi

Oblast socijalne zaštite u zajedničkoj je nadležnosti FBiH i kantona. Zakoni kojima se uređuju prava osoba sa invaliditetom iz oblasti socijalne zaštite su:

- Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom u Federaciji BiH (“Službene novine Federacije BiH” broj: 36/99,54/04, 39/06, 14/09 i 45/16, 40/18 i 16/23);

Zakon o jedinstvenim načelima i okviru materijalne podrške licima sa invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine (Službene novine Federacije BiH, broj 13/25);

-Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata, zaštiti porodice sa djecom – drugi prečišćeni tekst (“Službene novine Tuzlanskog kantona” broj: 18/23 i 7/24);

- Zakon o zaštiti civilnih žrtava rata u Federaciji BiH („Službene novine Federacije BiH” broj. 60/23);

- Zakon o roditeljima njegovateljima u Federaciji BiH („Službene novine Federacije BiH”, broj 75/21);

- Zakon o hraniteljstvu u Federaciji BiH (“Službene novine Federacije BiH” broj 19/17);

- Zakon o organizacijama i reprezentativnim organizacijama OSI i civilnih žrtava rata Federaciji BiH („Službene novine Federacije BiH”, broj 61/22 i 94/22);

- Zakon o materijalnoj podršci porodicama sa djecom u Federaciji BiH (“Službene novine Federacije BiH” broj 52/22 i 58/24);

- Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba sa invaliditetom („Službene novine Federacije BiH“, broj 9/10);

-Pravilnik o procjeni sposobnosti i određivanju podrške djeci i mladima sa posebnim potrebama („Službene novine Tuzlanskog kantona“ broj 2/2015);

-Pravilnik o uslovima, načinu i postupku utvrđivanja ispunjavanja uslova za obavljanje djelatnosti socijalne zaštite (“Službene novine Tuzlanskog kantona” broj 10/14) ;

- Pravilnik o minimalnim tehničkim i ljudskim resursima za sticanje statusa organizacije osoba sa invaliditetom i organizacije civilnih žrtava rata (“Službene novine Federacije BiH“, broj 13/23).

Strateški dokumenti

Što se tiče strateških dokumenata trenutno je u proceduri donošenje Strategije za unapređenje prava i položaja osoba sa invaliditetom. Svrha ovog dokumenta da se definišu strateški prioriteti, ciljevi i aktivnosti u oblasti invalidnosti u Federaciji BiH za novi strateški period.

Ranije donešena strategija je istekla 2021. godine. U 2024. godini usvojena je i Strategija razvoja sistema socijalne i dječije zaštite u Federaciji BiH za period 2024-2030. godina.

PRAVA NA MATERIJALNE NAKNADE OSOBA SA INVALIDITETOM I PREGLED BROJA KORISNIKA

Prava lica sa invaliditetom bila su propisana Zakonom o osnovama socijalne zaštite, o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom u Federaciji BiH. U februaru mjesecu tekuće godine, donešen je Zakon o jedinstvenim načelima i okviru materijalne podrške licima sa invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine („Sl. Novine Federacije BiH“, broj 13/25).

Lice sa invaliditetom u smislu ovog zakona, je lice koje ima trajna tjelesna, psihička, intelektualna ili osjetilna oštećenja, prouzrokovana bolešću (urođenom ili stečenom) ili povredom, koje se ne može otkloniti liječenjem ili mjerama medicinske zaštite, a koje je zbog takvog stanja u interakciji sa različitim preprekama spriječeno da potpuno i učinkovito sudjeluje u društvu na ravnopravnoj osnovi sa drugim članovima društva, a to su djeca i odrasli: slijepa i slabovidna, gluha i nagluha, sa poremećajima u govoru i glasu, sa tjelesnim oštećenjima i trajnim smetnjama u fizičkom razvoju, sa smetnjama u intelektualnom razvoju (lakog, umjerenog, težeg i teškog stepena), sa psihičkim poremećajima i lica sa kombinovanim smetnjama (višestruko ometena u razvoju).

Pravo na ličnu invalidninu, dodatak za njegu i pomoć od strane drugog lica i ortopedski dodatak

U skladu sa Zakon o jedinstvenim načelima i okviru materijalne podrške licima sa invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine, prava koja mogu ostvariti lica sa invaliditetom pod uslovima, na način i po postupku utvrđenim ovim zakonom su lična invalidnina, dodatak za njegu i pomoć od strane drugog lica i ortopedski dodatak.

Pravo mogu ostvariti osobe sa invaliditetom kojima je nalazom nadležne ljekarske komisije utvrđeno 90 % ili 100 % oštećenje organizma. Sredstva za ostvarivanje prava lica sa invaliditetom obezbjeđuju se u budžetu Federacije.

Tabela br 1 : Pregled mjesečnih iznosa naknada u 2024. godini za lica sa invaliditetom

Red. Br.	Vrsta prava	Procenat od osnovice	Mjesečni iznos
1.	Lična invalidnina I grupe 100 % oštećenja	40 %	198,08
2.	Lična invalidnina II grupe 90 % oštećenja	30 %	148,56
3.	Dodatak za njegu i pomoć od drugog lica I grupe	100 %	495,20
4.	Dodatak za njegu i pomoć od drugog lica II grupe	50 %	247,60
5.	Ortopedski dodatak	7 %	34,60

Osnovica za utvrđivanje iznosa naknade bila je 80 % od najniže cijene rada, što je za 2024. godinu iznosilo 495,20 KM. Zakonom o izmjenama Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom (“Službene novine FBiH”, broj 16/2023), znatno su uvećani iznosi invalidnina (cca 70 %), s obzirom da je izmjenjena osnovica za obračun, tako da je umjesto dotadašnjih 274,00 KM, osnovica za obračun iznosi 80 % od najniže cijene rada.

Zakon je stupio na snagu od 01.04.2023. godine. Ovo je bilo prvo povećanje invalidnina od 2009. godine.

Donošenjem Zakona o jedinstvenim načelima i okviru materijalne podrške licima sa invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine (Sl.Novine Federacije BiH, broj 13/25), osnovica za određivanje mjesečnih novčanih naknada, prema ovom zakonu, utvrđuje se u iznosu 50 % od osnovice utvrđene federalnim propisima o pravima boraca i članova njihovih porodica i usklađuje se sa kretanjem osnovice korisnika prava o pravima boraca i članova njihovih porodica, po federalnim propisima. Osnovica za mjesec mart 2025. godine, iznosila je 503,94 KM.

U skladu sa odredbama novog zakona svi korisnici prava na dodatak za njegu i pomoć od strane drugog lica i ortopedski dodatak, koji su pravo ostvarivali po odredbama Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom, podliježu verifikaciji zakonitosti rješenja, a koja će se obaviti ponovnim uvidom u raspoloživu medicinsku dokumentaciju i neposrednim pregledom korisnika prava od strane Instituta, u saradnji sa predstavnicima nadležnog centra za socijalni rad, koji će sačiniti stručnu opservaciju funkcionisanja lica u realnim uslovima.

Tabela 2. Pregled broja korisnika osoba sa invaliditetom i visine isplaćenih sredstava za period 01.01.2024 do 31.12.2024. godine

Red. br.	Centar Općina/Grad	Osobe sa invaliditetom (neratni invaliditet)		Isplaćena sredstva iz budžeta Federacije u 2024. godini (zaključno sa 31.12.2024)
		Ukupan broj (odrasli i djeca)	Djeca starosti do 16 godina	
1.	BANOVIĆI	604	19	2,864,615.08
2.	ČELIĆ	196	9	959,856.32
3.	DOBOJ-ISTOK	254	21	1,228,869.46
4.	GRAČANICA	1016	58	5,051,742.11
5.	GRADAČAC	881	49	4,149,924.02
6.	KALESIJA	696	25	3,316,556.18
7.	KLADANJ	318	11	1,369,020.98
8.	LUKAVAC	1169	36	5,448,302.16
9.	SAPNA	215	15	996,556.44
10.	SREBRENİK	941	47	4,293,090.88
11.	TEOČAK	179	7	879,640.48
12.	TUZLA	3547	119	16,834,389.92
13.	ŽIVINICE	1492	74	7,054,717.68
U K U P N O:		11508	490	54,447,281.71

U 2024. godini, zaključno sa 31.12.2024. godine, evidentirano je ukupno **11.508** korisnika sa područja Tuzlanskog kantona, od čega je **490** korisnika djece. Za područje Tuzlanskog kantona u 2024. godini, zaključno sa 31.12.2025. godine, ukupno je isplaćeno **54,447,281.71 KM**.

Činjenica je da u skladu sa zakonskim odredbama osobe sa invaliditetom ispod 90 % oštećenja organizma, ne mogu ostvariti pravo. Naime, u martu 2009. godine donesen je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom (Službene novine Federacije BiH, broj:14/09) u dijelu koji se odnosi na «prava lica sa invaliditetom», kojim su propisani novi kriteriji za ostvarivanja prava lica sa invaliditetom. U skladu sa odredbama ovog Zakona, svim korisnicima kod kojih je oštećenje organizma utvrđeno ispod 90 %, ukinuto je pravo. Dakle radi se licima sa invaliditetom sa 80 %, 70 % i 60 % oštećenja organizma.

Prema evidencijama na području Tuzlanskog kantona u to vrijeme evidentirano je 12.334 osoba sa invaliditetom 60, 70 i 80 %, kojima je ukinuto pravo.

Među korisnicima kojima je navedenim zakonskim izmjenama u 2009. godini ukinuto pravo značajan je broj osoba sa onesposobljenjem kod kojih je onesposobljenje nastalo u periodu od rođenja do navršanih 18 (osamnaest) godina života.

Obim prava i iznosi pojedinih davanja za podršku utvrđuju se po osnovu uzroka nastanka invaliditeta, čime se lica sa istom vrstom i stepenom invaliditeta dovode u različit položaj što dovodi do očite diskriminacije.

Procjena sposobnosti i određivanje podrške djeci i mladima

Procjena sposobnosti djece i mladih na osnovu Pravilnika o procjeni sposobnosti i određivanju podrške djeci i mladima sa posebnim potrebama (Sl. Novine TK-a br. 2/2015).

Citiranim Pravilnikom propisuje se: način otkrivanja, obrazovanja, sastav i rad Stručne komisije za procjenu sposobnosti i određivanje podrške djeci i omladini sa posebnim potrebama, postupak procjene sposobnosti i evidencije djece sa posebnim potrebama, vrsta i stepen ometenosti, određivanje podrške, sadržaj nalaza i mišljenja.

Centri za socijalni rad vode evidenciju o djeci i mladima sa posebnim potrebama u skladu sa Pravilnikom za procjenu sposobnosti i određivanje podrške djeci i mladima sa posebnim potrebama. Na osnovu evidencije i podataka dostavljenih od strane mjesno nadležnih Centara za socijalni rad urađen je pregled podataka koji je prikazan u nevedenim tabelama .

Tabela br. 3: Podaci o djeci i mladima (do 26 godina starosti) sa posebnim potrebama za koje je Komisija za utvrđivanje sposobnosti i određivanje podrške dala nalaz i mišljenje o vrsti i stepenu teškoće u razvoju po općinama.

Vrsta i stepen teškoća u razvoju	Banovići	Čelić	Doboj-Istok	Gračanica	Gradačac	Kalesija	Kladanj	Lukavac	Sapna	Srebrenik	Teočak	Živinice	Tuzla	Ukupno
Oštećenje vida	2	1	1	2	2	1	4	9	2	1	1	13	33	72
Oštećenje sluha	4	1	2	5	4		2	5	0	10	1	19	54	107
Govorno-jezičke teškoće	4	0	2	19	1	4	3	10	0	3	2	15	38	101
Motorički poremećaji (tjelesna oštećenja i hronične bolesti)	19	5	8	9	17	2	16	68	2	14	1	32	100	293
Intelektualne teškoćame	12	5	3	31	14	11	6	14	2	25	1	36	55	215
Razvojne teškoće	16	1	6	16	6	14		23	1	15	2	31	64	195
Poremećaji autističnog spektruma	5	2	2	18	15	9	6	7	0	15	1	47	60	187
Psihičke teškoće	0	0		4	1	1	7	6	0	1	1	2	15	38
Višestruke teškoće/komb. smetnje	44	14	22	74	51	33	14	60	10	77	12	121	343	875
Ukupno	106	29	46	178	111	75	58	202	17	161	22	316	762	2083

Kada je u pitanju vrsta i stepen oštećenja podaci u tabeli pokazuju da je najveći broj djece sa višestrukim teškoćama (875 djece i mladih), motoričkim poremećajima (tjelesna oštećenja i hronične bolesti (293 djece i mladih), zatim sa intelektualnim teškoćama (215 djece i mladih),), Značajno je istaći da je donošenjem Pravilnika u 2015. godini, utvrštena i vrsta oštećenja „poremećaji autističnog spektruma“, kojih je na području Kantona prema evidenciji centra za socijalni rad trenutno 187-oro djece/mladih.

Tabela br. 4: Podaci o djeci i mladima sa posebnim potrebama za koje je Komisija za utvrđivanje sposobnosti i određivanje podrške dala nalaz i mišljenje o vrsti i stepenu teškoće u razvoju po općinama i vrsti i stepenu teškoća u razvoju-po starosnoj strukturi (stanje sa 31.10.2024. godine).

Uzrast i vrsta oštećenja	0-5	6-10	11-15	16-18	19-26	Ukupno
Oštećenje vida		3	15	17	37	72
Oštećenje sluha	4	16	30	28	29	107
Govorno-jezičke teškoće	1	7	15	21	57	101
Motorički poremećaji (tjelesna oštećenja i hronične bolesti)	13	15	65	51	149	293
Djeca sa intelektualnim teškoćama		18	46	52	99	215
Razvojne teškoće		68	79	35	13	195
Poremećaji autističnog spektruma	17	89	60	9	12	187
Psihičke teškoće	2		8	9	19	38
Višestruke teškoće/komb.smetnje	29	143	181	165	357	875
	66	359	499	387	772	2083

Kada je u pitanju uzrast djece sa onesposobljenjem podaci u tabeli pokazuju da je znatan broj djece predškolskog i školskog uzrasta sa kojima je potrebno raditi na integraciji. Ukupno je evidentirano 924 djece uzrasta 0-15 godina. Najveći broj djece/mladih evidentirano je uzrasta 19 –26 godina (772), zatim djece od 11-15 godina (499), 16-18 godina (387), dok je uzrasta djece od 6-10 godina evidentirano (359) a najmanji broj djece uzrasta 0-5 godina (66).

U skladu sa odredbama Zakona o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata, zaštiti porodice sa djecom TK-a, osobe sa invaliditetom mogu ostvariti pravo na:

- Novčanu pomoć licima sa smetnjama u fizičkom ili psihičkom razvoju,
- Novčanu pomoć za djecu oboljelu od celijaklije TBC-a leukemije, karcionoma i šećerne bolesti,
- Pravo na subvencioniranje troškova prijevoza djece učenika i studenata

Osim navedenih prava mogu ostvariti i pravo na stalnu novčanu pomoć i jednokratnu novčanu pomoć, ukoliko ipunjavanju ostale uslove propisane zakonom, kao što su nedovoljni prihodi za izdržavanje kao i utvrđivanja mogućnosti izdržavanja od strane bližih srodnika koji su po Zakonu dužni da vrše obavezu izdržavanja.

Novčana pomoć licima u smetnjama sa smetnjama u fizičkom ili psihičkom razvoju

Pravo na novčanu pomoć licima sa smetnjama u fizičkom ili psihičkom razvoju, mogu ostvariti lica sa smetnjama u fizičkom ili psihičkom razvoju, pod uslovom da su smetnje nastale do 15. godine života i da su postupku procjene sposobnosti i određivanja podrške razvrastani rješenjem mjesno nadležnog centra za socijalni rad. Navedeno pravo nije bilo propisano federalnim niti kantonalnim zakonom. U 2023. godini, donešene su izmjename i dopunama kantonalnog zakona, kojima je uvedeno navedeno pravo. Tuzlanski kanton je jedini kanton koji je uveo ovo pravo u zakon. Pravo ne mogu ostvariti lica koja ostvaruju ili mogu ostvariti pravo na dječiji dodatak u skladu sa Zakonom o materijalnoj podršci porodicama sa djecom u Federaciji BiH, kao i lica

koja su smještena u hraniteljsku porodicu ili ustanovu socijalne zaštite, na teret sredstava kantonalnog, gradskog ili općinskog budžeta. Iznos novčane pomoći za svaku kalendarsku godinu utvrđuje Vlada Kantona posebnom odlukom, a u 2024. godini je iznosila **71,00 KM**.

U peirodu od 01.01.2024. godine do 31.12.2024. godine, navedeno pravo je ostvarilo ukupno **983 korisnika**, a ukupno je isplaćeno **682,637.00 KM**.

Zakonom o izmjenama i dopunama zakona o materijalnoj podršci porodicama s djecom u Federaciji BiH (Sužbene novine FBiH, broj 58/24), omogućeno je djeci s malignim oboljenjima i invaliditetom, koja su ostvarila pravo na dodatak za njegu i pomoć drugog lica prve i druge grupe, kao i djecu oboljelu od malignih bolesti, da ostvaruju pravo na dječiji dodatak bez obzira na prihode po članu porodice. Zakon je stupio na snagu od 01.09.2024. godine. Zbog navedenih izmjena velikih broj korisnika ovog prava je ostvarilo pravo na dječiji dodatak u skladu sa odrebama federalnog zakona, tako da im je ovo pravo ukinuto, a što je i rezultiralo smanjenjem broja korisnika ovog prava. U januaru tekuće godine pravo je ostvarivalo **436 korisnika**.

Novčana pomoć za djecu oboljelu od celijaklije TBC-a, leukemije, karcionoma i šećerne bolesti

Navedeno pravo propisano je odrebama Zakona o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata, zaštiti porodice sa djecom TK-a. Pravo mogu ostvariti djeca oboljela od celijaklije, TBC-a, leukemije, karcinoma i šećerne bolesti, bez obzira na imovinske uslove. Pravo pripada djeci do navršene 15. godine života, a ako se nalaze na školovanju, najduže do 26. godine života. Iznos novčane pomoći za svaku kalendarsku godinu utvrđuje Vlada Kantona posebnom odlukom, a u 2024. godini je iznosila **71,00 KM**.

U periodu od 01.01.2024. godine do 31.12.2024. godine, navedeno pravo je ostvarilo ukupno **129 korisnika**, a ukupno je isplaćeno **89,460.00 KM**.

Pravo na subvencioniranje troškova prijevoza djece učenika i studenata

Vlada TK svake godine, na prijedlog Ministarstva za rad, socijalnu politiku i povratak Tuzlanskog kantona donosi Odluku o subvencioniranju troškova prijevoza u iznosu od 100% troškova prijevoza učenika i studenata za djecu korisnika određenih oblika socijalne i dječije zaštite. Pravo na subvencioniranje su ostvarili:

1. Učenici i studenti iz porodica korisnika stalne novčane pomoći,
2. Učenici i studenti bez roditeljskog staranja koji su na porodičnom smještaju,
3. Djeca, učenici i studenti sa invaliditetom, odnosno smetnjama u fizičkom i psihičkom razvoju i njihove pratioce.

U skladu sa odredbama Zakona o roditeljima njegovateljima i Zakonom o materijalnoj podršci porodicama s djecom , osobe sa invaliditetom mogu ostvariti pravo na:

- Status roditelja njegovatelja
- Pravo na dječiji dodatak

Prava roditelja njegovatelja

Zakon o roditeljima njegovateljima u Federaciji BiH, donešen je 2021. godine. Status roditelja njegovatelja priznaje se jednom od roditelja lica s invaliditetom sa 100 % oštećenjem organizma i pravom na dodatak za njegu i pomoć od drugog lica prve grupe, utvrđenim u skladu sa Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom. Status roditelja njegovatelja se može priznati ukoliko je nezaposlen i prijavljen na evidenciji nadležne Službe za zapošljavanje. Izuzetno, ukoliko nije na evidenciji nadležne Službe za zapošljavanje, može priložiti dokaz od Porezne uprave Federacije BiH da nije osigurano lice u Jedinственном sistemu registracije, kontrole i naplate doprinosa. Status roditelja njegovatelja može ostvariti i lice iz reda srodnika koje je u skladu sa odredbama Porodičnog zakona Federacije BiH, nadležni organ imenovao za staratelja. Roditelj njegovatelj ima pravo na mjesečnu naknadu u visini iznosa neto najniže plaće u Federaciji BiH u skladu sa Zakonom o radu, na koju se uplaćuju doprinosi za penzijsko i invalidsko osiguranje za vrijeme nezaposlenosti. Sredstva za finansiranje naknade i doprinosa, osiguravaju se u budžetu Federacije BiH.

U periodu od 01.01.2024. godine do 31.12.2024. godine, navedeno pravo je ostvarilo ukupno **327 korisnika sa područja Tuzlanskog kantona**, a ukupno je isplaćeno **2,346,049.00 KM**. Visina naknade je iznosila **619,00 KM**.

Na osnovu odluke o najnižoj plaći u visini od 1.000 KM za ovu godinu, koju je Vlada FBiH usvojila krajem prošle godine, mjesečna naknada roditeljima njegovateljima povećava se za 381 KM u odnosu na prošlu godinu. Ovo povećanje proizlazi iz zakonske odredbe koja naknadu veže za iznos minimalne plaće. U skladu sa navedenim naknade u 2025. godini, koje u Federaciji BiH prima nešto više od 1.550 iznose **1.000 KM**.

U pripremi su izmjene i dopune Zakona o roditeljima njegovateljima, kojim će se otkloniti određeni nedosadaci u implementaciji postojećeg zakona i dodatno unaprijediti status roditelja njegovatelja.

Pravo na dječiji dodatak

Zakonom o izmjenama i dopunama zakona o materijalnoj podršci porodicama s djecom u Federaciji BiH (Sužbene novine FBiH, broj 58/24), pravo na dječiji dodatak omogućeno je djeci s malignim oboljenjima i invaliditetom, koja su ostvarila pravo na dodatak za njegu i pomoć drugog lica prve i druge grupe, kao i djecu oboljelu od malignih bolesti, bez obzira na prihode po članu porodice. Zakon je stupio na snagu od 01.09.2024. godine.

Iznos dječijeg dodatka se utvrđuje u visini od 20 % najniže plate u Federaciji BiH, što je u 2024. godini izosilo **117,00 KM** i izjednačen je na području cijele Federacije BiH. Pravo se dječiji dodatak se finansira iz budžetea Federacije BiH.

Donošenjem odluke o minimalnoj plaći u Federaciji BiH za 2025. godinu, koja sada iznosi 1.000 KM, doslo je i do povećanja iznosa dječjeg dodatka sa dosadašnjih **117 KM na 190 KM** po djetetu.

PRAVA NA MATERIJALNE NAKNADE CIVILNIH ŽRTAVA RATA I PREGLED BROJA KORISNIKA

Civilna žrtva rata je lice kod kojeg je tokom rata ili neposredne ratne opasnosti, usljed ranjavanja ili nekog drugog oblika ratne torture nastupilo oštećenje organizma, što uključuje mentalno oštećenje ili značajno narušavanje zdravlja ili nestanak ili pogibiju tog lica.

U skladu sa Zakonom o zaštiti civilnih žrtava rata u Federaciji BiH, civilne žrtva rata, po osnovu oštećenja organizma, u visini od najmanje 60 %, imaju pravo na:

- ličnu invalidninu
- dodatak za njegu i pomoć od strane drugog lica;
- ortopedski dodatak

Osnovica sa određivanje primanja civilnih žrtava rata iznosi 70 % od osnovice utvrđene federalnim propisima o pravima branilaca i članova njihovih porodica.

Tabela br 1: Pregled mjesečnih iznosa naknada za civilne žrtve rata u 2024. godini

Vrsta prava	Procenat od osnovice (705,50 KM)	Mjesečni iznos (KM)
LIČNA INVALIDNINA		
I grupa 100 % oštećenja	100 %	705,50
II grupa 100 % oštećenja	73 %	515,00
III grupa 90 % oštećenja	55 %	308,00
IV grupa 80 % oštećenja	43 %	303,30
V grupa 70 % oštećenja	32 %	225,76
VI grupa 60 % oštećenja	18 %	127,00
DODATAK ZA NJEGU I POMOĆ		
Dodatak za njegu i pomoć od drugog lica I stepen	100 %	705,50
Dodatak za njegu i pomoć od drugog lica II stepen	70 %	493,85
Dodatak za njegu i pomoć od drugog lica III stepen	50 %	352,75
ORTOPEDSKI DODATAK		
Ortopedski dodatak I stepen	29 %	204,59
Ortopedski dodatak I stepen	22 %	155,21
Ortopedski dodatak III stepen	17 %	119,93

Tabela 2. Pregled broja korisnika iz socijalne zaštite i visine finansijskih izdvajanja iz Kantonalnog i Federalnog budžeta po općinama za prava osoba sa invaliditetom u 2024. godini (stanje sa 31.12.2024)

Red. br.	Centar Općina	Civilne žrtve rata	
		Broj korisnika	Isplaćena sredstva
1.	BANOVIĆI	47	199,418.78
2.	ČELIĆ	28	119,459.95
3.	DOBOJ-ISTOK	70	310,012.02
4.	GRAČANICA	89	418,378.74
5.	GRADAČAC	108	440,719.74
6.	KALESIJA	119	561,376.53
7.	KLADANJ	40	146,695.54
8.	LUKAVAC	86	390,420.62
9.	SAPNA	121	465,761.38
10.	SREBRENİK	95	417,242.62
11.	TEOČAK	36	150,143.84
12.	TUZLA	311	1,548,132.82
13.	ŽIVINICE	104	519,400.52
U K U P N O:		1254	5,687,163.20 30 % budžet kantona= 1.706.148,96 70 % budžet Federacije = 3.981.014,24

Sredstva za ostvarivanje prava lica sa invaliditetom obezbjeđuju se u budžetu Federacije, dok se sredstva za civilne žrtve rata, obezbjeđuju su se subsidijarno 70 % iz federalnog budžeta i 30 % iz kantonalnog budžeta.

Prema podacima iz evidencije u 2024. godini, zaključno sa 31.12.2024. godine, registrovano je **1254** korisnika civilnih žrtava rata.

U 2024. godini iz kantonalnog budžeta (zaključno sa 31.12.2024. godine), ukupno je isplaćeno **1.706.148,96 KM**, a iz iz federalnog budžeta **3.981.014,24 KM** što ukupno iznosi **5.687.163,20 KM**.

PRAVA NA USLUGE SOCIJALNE ZAŠTITE

Imajući u vidu strateška opredjeljenja Federacije BiH u pogledu evropskih integracija postojeći zakonodavno–pravni okvir u Federaciji BiH potrebno je uskladiti sa Evropskim okvirom za kvalitetu socijalnih usluga.

Što se tiče usluga socijalne zaštite, prije svega treba istaći činjenicu da usluge nisu dovoljno razvijene. Jedan od razloga je i nepostojanje Zakona o socijalnim uslugama. Činjenica je da je trenutno fazi donošenje Zakona o socijalnim uslugama FBiH, a koji je u parlamentarnoj proceduri i očekuje se da će u skorije vrijeme biti usvojen. Međutim, personalna asistencija, kao izuzetno važav vid podrške za OSI, ovim propisom u izradi nije obuhvaćena, nego je u okviru Zakona o jedinstvenim načelima i okviru materijalne podrške licima sa invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine („Sl.Novine Federacije BiH“, broj: 13/25), propisano da će se ovo pravo ostvarivati u skladu sa propisima koji će biti donešeni na kantonalnom nivou, a što smatramo

neispravnim, jer se time stvara diskriminacija osoba sa invaliditetom. U sistemu socijalne zaštite u Federaciji BiH socijalne usluge pružaju javne i privatne ustanove socijalne zaštite i to: centri za socijalni rad i dr. ustanove socijalne zaštite, NVO i vjerske zajednice. Neophodno je istaći problem da većina centara za socijalni rad nisu dovoljno kadrovski i tehnički osposobljeni za pružanje postojećih usluga socijalne zaštite, a donošenjem novog zakona, centrima za socijalni rad nameću se novi poslovi i zadaci, tako da je neophodno raditi na ispunjavanju kadrovskih i tehničkih uslova za obavljanje djelatnosti socijalne zaštite u centrima za socijalni rad.

Za postizanje kvaliteta u pružanju socijalnih usluga neophodno je:

- Razviti sveobuhvatan i održiv sistem socijalnih usluga u Federaciji BiH koji će biti dostupan, pristupačan, prihvatljiv i usmjeren na korisnika i rezultate;
- Standardizirati, učiniti dostupnim i prihvatljivim socijalne usluge u skladu s potrebama korisnika u Federaciji BiH;
- Utvrditi vrste socijalnih usluga koje se pružaju na teritoriji Federacije BiH;
- Uskladiti metode formiranja cijena socijalnih usluga na teritoriji Federacije BiH;
- Ujednačiti uslove koje trebaju ispunjavati pružatelji socijalnih usluga i stepena njihove ispunjenosti u Federaciji BiH;

U skladu sa postojećim zakonskim propisima, usluge koje su propisane federalnim i kantonalnim zakonom iz oblasti socijalne zaštite su :

- Smještaj u ustanovu socijalne zaštite;
- Smještaj u hraniteljsku porodicu;
- usluge socijalnog i drugog stručnog rada;
- kućna njega i pomoć u kući.
- usluge dnevnog ili poludnevnog poravka

Smještaj u ustanovu socijalne zaštite

Kada se govori o zbrinjavanju lica sa invaliditetom, *institucionalizacija i deinstitucionalizacija* je jedno od najvažnijih pitanja. Institucionalna zaštita lica sa invaliditetom ostvaruje se putem smještaja u ustanove socijalne zaštite.

Pravo na smještaj u ustanovu socijalne zaštite mogu ostvariti odrasla lica kojima je potrebna stalna njega i pomoć u zadovoljavanju njihovih životnih potreba, a ne mogu ih ostvariti u vlastitoj ili drugoj porodici ili na drugi način. Troškove smještaja snosi ministarstvo, a korisnik učestvuje sa svojim prihodima ukoliko ih ima. Ukoliko se radi o djeci troškove smještaja snosi ministarstvo. Obveznici izdržavanja su također dužni učestvovati u troškovima smještaja ukoliko im prihod prelazi 30 % prosječne plate.

Na području Tuzlanskog kantona usluge smještaja za lica sa invaliditetom pružaju Udruženje „HO Međunarodni forum solidarnosti – Emmaus“ Prihvatni centar „Duje“ Klokočnica, Dobojski Istok i Udruženje za socijalno uključivanje osoba sa intelektualnim teškoćama TK-a. Tuzlanski kanton nema osnovanu ustanovu za smještaj djece i mladih osoba sa invaliditetom, tako da se smještaj vrši u ustanove van Kantona, kao što su Ustanova za socijalno zbrinjavanje, zdravstvenu njegu, odgoj i obrazovanje Pazarić i JU Zavod za zbrinjavanje mentalno invalidnih lica Drin-Fojnica. Činjenica je da je u Tuzlanskom kantonu osnovana JU Centar za autizam, gdje je zakonom propisano da mogu obavljati i djelatnost smještaja za osobe sa autizmom, a nakon što ispune određene tehničke i kadrovske uslove. Trenutno su dobili rješenja za obavljanje djelatnosti socijalne zaštite bez smještaja za usluge dnevnog boravka osoba sa autizmom i usluge za individualne i grupne aktivnosti.

Deinstitucionalizacija i transformacija ustanova socijalne zaštite je također jedan od ciljeva reforme sistema socijalne zaštite. S obzirom da usluge u lokalnim zajednicama nisu dovoljno razvijene, da bi se sprovela deinstitucionalizacija treba razvijati socijalne usluge, kao što su stanovanje uz podršku, usluge personalne asistencije, kućna njega i pomoć u kući, dnevni centri i dr. Jedan od razloga ovakvog stanja je i nepostojanje Zakona o socijalnim uslugama, tako da ove usluge nisu razvijene ili su nedovoljno razvijene. Također u procesu deinstitucionalizacije od velike je važnosti razvijanje i jačanje odgovarajućih usluga zdravstvene zaštite i ustanova zdravstvene zaštite, kao što su centri za mentalno zdravlje, odgovarajuće zdravstvene ustanove za liječenje osoba za duševnim smetnjama. Postojeći centri za mentalno zdravlje nisu dovoljno kadrovski i tehnički ojačani, tako da se usluge ne pružaju u potrebnom kapacitetu.

Federalno ministarstvo rada i socijalne politike je provelo aktivnosti na izradi Akcionog plana deinstitucionalizacije koji se temelji se na Strategiji razvoja sistema socijalne i dječije zaštite u FBiH koja naglašava prevenciju institucionalizacije marginaliziranih skupina, povećanje inkluzije i participacije u zajednici, te unaprjeđenje kvaliteta života osoba koje su već institucionalizirane u ustanovama socijalnog zbrinjavanja. Akcioni plan je usvojen od strane Vlade FBiH u martu tekuće godine. Primarni ciljem Akcionog plana je da se svakom pojedincu omogući pravo na život u zajednici, uz odgovarajuću podršku, umjesto smještaja u institucije trajnog socijalnog zbrinjavanja

Smještaj u hraniteljsku porodicu

Zakonom o hraniteljstvu u Federaciji BiH („Službene novine Federacije BiH“ broj: 19/17), propisano je da osobe sa invaliditetom mogu ostvariti i pravo na smještaj u hraniteljsku porodicu. Ovaj oblik zaštite se ne tiče samo osoba sa invaliditetom nego i drugih kategorija korisnika (djeca bez roditeljskog staranja, starije osobe). Zakonom je propisano da se navedeno pravo finansira iz budžeta Kantona.

Hraniteljstvo kao oblik zbrinjavanja lica sa invaliditetom nije razvijeno u dovoljnoj mjeri.

Navedeni zakon je jedan od prvih zakona koji je donešen u procesu reforme sistema socijalne zaštite.

Usluge kućne njege i pomoći u kući

Pravo na kućnu njegu i pomoć u kući, koje je propisano Federalnim i kantonalnim zakonom o socijalnoj zaštiti, se samo djelimično realizuje. U budžetu nisu obezbjeđena sredstva, a niti su propisani jasni standardi i normativi za ostvarivanje navedenog prava (u proceduri donošenje Zakona o osocijalnim uslugama). Putem službe kućne njege pružilo bi im se, održavanje lične higijene i higijene stana, obavljanje kućnih i drugih neophodnih poslova, pripremanje hrane, hranjenje, osnovna zdravstvena pomoć i dr. Relizacijom navedenog oblika socijalne zaštite, svorili bi se uslovi za pružanje socijalnih usluga u lokalnoj zajednici, a samim tim bi se smanjio broj korisnika smještenih u ustanove socijalne zaštite. Navedeno pravo se djelimično realizuje putem programa NVO organizacija kao što je Crveni križ TK-a, Crveni križ Grada Tuzla, Crveni križ Grada Živinice, Crveni križ Kalesija, Crveni križ Grada Lukavca, Udruženje HO «Međunarodni forum solidarnosti-EMMAUS», Prihvatni centar, Duje, Klokotnica, Doboj Istok a koji se djelimično sufinansiraju putem ovog Ministarstva, putem realizacije Programa za materijalno zbrinjavanje lica u stanju socijalne potrebe. Također lokalne zajednice učestvuju u

sufinansiranju ovih programa. Grad Tuzla u potpunosti finansira program kućne njege koji provodi Crveni križ Grada Tuzle. Činjenica je da se ove usluge većim dijelom prižaju starijim osoba, a manji broj korisnika su osobe sa invaliditetom. Jedan od razloga je svakako i nerješeno pitanje finansiranja u cilju razvijanja ove usluge, kao i nepostojanje standarda i normativa kako bi se ova usluga razvijala. Uspostavljanje navedenog prava je veoma značajno u cilju preveniranja institucionalizacije osoba sa invaliditetom i obezbjeđivanja uslova za život u lokalnoj zajednici.

Usluge dnevnog ili poludnevnog zbrinjavanja

Usluge dnevnog ili poludnevnog boravka nisu dovoljno razvijene. Cilj usluga je da korisnicima omogući, integraciju, socijalizaciju i rehabilitaciju, „izlazak iz kuće“ i rasterećenje porodice i preveniranje institucionalnog smještja.

Usluge uglavnom pružaju nevladine organizacije. U Tuzlanskom kantonu primjeri takvih centara su Centar za djecu sa višestrukim smetnjama "Koraci nade" u Tuzli (Udruženje "Koraci nade"), Dnevni centar u Udruženju majke hendikepirane djece, Dnevni centar udruženja roditelja djece i lica sa onesposobljenjem – URODIOL, Centar za djecu sa višestrukim smetnjama „Vrati mi osmijeh Živinice“, Udruženje „Hrabro srce“ te drugi slični centri.

Također osnivanjem JU Centar za autizam Tuzla, omogućene su usluge dnevnog boravka osoba sa autizmom i usluge za individualne i grupne aktivnosti.

Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i povratak TK-a, svake godine kroz Program materijalnog zbrinjavanja lica u stanju socijalne potrebe, podržava između ostalih i projekte kojim su podržane vaninstitucionalne socijalne usluge: dnevni centri za djecu i mlade, dnevni centri za odrasle, defektološki, logopedski, fizioterapeutski i druge tretmani i sportske aktivnosti. Kroz navedeni Program u okviru ciljeva: podrška djeci i mladima sa višestrukim i najtežim oblicima invaliditeta kroz provođenje procesa habilitacije i rehabilitacije, usluga boravka i drugih vainstitucionalnih usluga podrške i usluga ranog rasta i razvoja i osnaživanje osoba sa invaliditetom, profesionalna rehabilitacija i zapošljavanje i drugi oblici podrške koji preveniraju institucionalni smještaj osoba sa invaliditetom, obezbjeđena su sredstva u iznosu od 288.000,00 KM. Ove godine u budžetu su obezbjeđena sredstva za rad Dnevnog centra „Koraci Nade“ u iznosu od 200.000,00 KM.

2.2. BORAČKO-INVALIDSKA ZAŠTITA

Zakonodavni okvir

- Zakon o pravima branilaca i članova njihovih porodica ("Službene novine FBiH", br. 33/04, 56/05, 44/05, 70/07, 9/10, 95/13, 90/17, 29/22 i 60/24)
- Zakon o dopunskim pravima branilaca i članova njihovih porodica ("Službene novine TK", br. 10/20 - prečišćen tekst, 14/22, 9/23, 5/24 i 13/24)
- Pravilnik o uslovima i postupku za ostvarivanje prava na ortotsko-protetska ili druga pomagala, endoproteze, pomoćne i sanitarne sprave („Službene novine Tuzlanskog kantona“, broj: 9/24)
- Odluka o proširenom obimu prava iz oblasti zdravstvene zaštite branilaca i članova njihovih porodica („Službene novine Tuzlanskog kantona“, br. 11/20, 17/23 i 9/24)

ANALIZA POLOŽAJA RATNIH VOJNIH INVALIDA U TUZLANSKOM KANTONU

U Tuzlanskom kantonu trenutno egzistira **5656** vojnih invalida koji ostvaruju pravo na ličnu invalidninu. Od tog broja, **5535** je ratnih vojnih invalida i **121** mirnodopski vojni invalid.

TABELARNI PRIKAZ

R/B	Grupa	Broj korisnika RVI
1.	100 % I (grupa)	86
2.	100 % II (grupa)	227
3.	90 % III (grupa)	142
4.	80 % IV (grupa)	302
5.	70 % V (grupa)	696
6.	60 % VI (grupa)	776
7.	50 % VII (grupa)	739
8.	40 % VIII (grupa)	786
9.	30 % IX (grupa)	939
10.	20 % X (grupa)	842
UKUPNO		5535

Na području Kantona egzistira Savez ratnih vojnih invalida TK, te 13 općinskih organizacija članica Saveza RVI TK, 5 organizacija sa područja RS-a i jedna sa područja BD BiH, takođe članice kantonalnog Saveza. Kantonalna udruženja pripadnika branilačke populacije od posebnog društvenog interesa, definisana Odlukom o utvrđivanju uslova za rad i aktivnosti kantonalnih udruženja pripadnika branilačke populacije od posebnog društvenog interesa i postupka za dodjelu finansijskih sredstava ("Službene novine TK", br. 9/21 i 17/22), pa samim tim i Savez ratnih vojnih invalida Tuzlanskog kantona, najvećim dijelom se finansiraju iz budžeta Tuzlanskog kantona. Odlukom o visini i rasporedu sredstava kantonalnim udruženjima pripadnika braniteljske populacije od posebnog društvenog interesa za 2024. godinu, broj:15/1-11-004461-24 od 27.02.2024. godine, za Savez ratnih vojnih invalida TK bila su predviđena sredstva u iznosu od 304.250,00 KM.

Počevši od 01.01.2025. godine, kantonalna boračka udruženja od posebnog društvenog interesa finansiraju se na način koji je propisan Uredbom o utvrđivanju visine, uslova i postupka odobravanja sredstava za rad i aktivnosti kantonalnih udruženja pripadnika branilačke populacije od posebnog društvenog interesa na području Tuzlanskog kantona, broj: 02/1-04-30217/24 od 26.12.2024. godine, a u skladu sa Programom utroška sredstava za rad i aktivnosti kantonalnih udruženja pripadnika branilačke populacije od posebnog društvenog interesa Tuzlanskog kantona za 2025. godinu, broj: 02/1-11-6933/25 od 25.03.2025. godine, koji se primjenjuje od 01.01.2025. godine. Za 2025. godinu predviđena su sredstva od 349.887,00 KM.

Federacija Bosne i Hercegovine

Zakon o pravima branilaca i članova njihovih porodica ("Službene novine FBiH", br. 33/04, 56/05, 44/05, 70/07, 9/10, 95/13, 90/17, 29/22 i 60/24), utvrđene su i definicije ratnog i mirnodopskog vojnog invalida.

Zakonom je utvrđeno pravo RVI na ličnu invalidninu, dodatak za njegu i pomoć od drugog lica, ortopedski dodatak, druga prava iz glave VI Zakona (zdravstvena zaštita, liječenje u inostranstvu, korištenje ortopedskog pomagala, povoljnije sufinansiranje zapošljavanja,

samozapošljavanja, obuke, prekvalifikacije, dokvalifikacije, prioritet pri dodjeli sredstava za investicije u poljoprivredna domaćinstva i obrtnu djelatnost, prednost prilikom prijema u radni odnos, prioritetno rješavanje stambenih pitanja u skladu sa kantonalnim propisima, pravo na penziju i dodatak na penziju pod povoljnijim uslovima, pravo na invalidsku penziju).

U skladu sa Zakonom o pravima branilaca i članova njihovih porodica, ratni vojni invalidi ostvaruju sljedeća prava na način i po postupku utvrđenim ovim zakonom:

- **lična invalidnina,**
- **dodatak za njegu i pomoć od strane drugog lica,**
- **ortopedski dodatak.**

Sredstva za ostvarivanje navedenih prava obezbjeđuju se u budžetu Federacije BiH.

Tabela 1: Pregled mjesečnih iznosa lične invalidnine za ratne vojne invalide u **2024.** godini.

R/B	Vrsta prava	Grupa	Procenat od osnovice (1007.89)	Mjesečni iznos
1.	Lična invalidnina	100 % I (grupa)	100 %	1007.89
2.	Lična invalidnina	100 % II (grupa)	73 %	735.76
3.	Lična invalidnina	90 % III (grupa)	55 %	554.34
4.	Lična invalidnina	80 % IV (grupa)	43 %	433.39
5.	Lična invalidnina	70 % V (grupa)	32 %	322.53
6.	Lična invalidnina	60 % VI (grupa)	18 %	181.39
7.	Lična invalidnina	50 % VII (grupa)	13 %	131.03
8.	Lična invalidnina	40 % VIII (grupa)	7 %	70.55
9.	Lična invalidnina	30 % IX (grupa)	6 %	60.47
10.	Lična invalidnina	20 % X (grupa)	5 %	50.39

Tabela 2: Iznos dodatka za njegu i pomoć drugog lica

R/B	Vrsta prava	Stepen	Procenat od osnovice (1007.89)	Mjesečni iznos
1.	Dodatak za njegu i pomoć lica	I (stepen)	200 %	2015.78
2.	Dodatak za njegu i pomoć lica	II (stepen)	140 %	1411.05
3.	Dodatak za njegu i pomoć lica	III (stepen)	100 %	1007.89

Pravo na dodatak za njegu i pomoć drugog lica imaju ratni vojni invalidi od I do IV grupe, koji su nesposobni za vršenje osnovni životnih potreba bez pomoći drugog lica.

Tabela 3: Iznos ortopedskog dodatka

R/B	Vrsta prava	Stepen	Procenat od osnovice (1007.89)	Mjesečni iznos
1.	Ortopedski dodatak	I (stepen)	29 %	292.29
2.	Ortopedski dodatak	II (stepen)	22 %	221.74
3.	Ortopedski dodatak	III (stepen)	17 %	171.34

Pravilnik o ortopedskom dodatku vojnih invalida ("Službene novine FBiH", br. 41/04 i 15/13) primjenjuje se od početka primjene Zakona o pravima branilaca i članova njihovih porodica. Pravo na ortopedski dodatak ima vojni invalid kome je vojni invaliditet utvrđen na osnovu Pravilnika o utvrđivanju procenta vojnog invaliditeta ("Službene novine FBiH", br. 41/04, 17/13 i 34/18).

Nadležni organ kantona posebnim propisom utvrđuje kriterije za ostvarivanje prava na liječenje u inostranstvu ratnih vojnih invalida, prema utvrđenoj medicinskoj indikaciji i u skladu sa Zakonom o zdravstvenom osiguranju i propisu o upućivanju osiguranih lica na liječenje u inostranstvo.

Nadležni organi osiguratelj će isticanje obavijesti na vidnim mjestima (bolnice, ambulante, općine, sudovi i druge javne ustanove) da prednost bez čekanja u redu imaju ratni vojni invalidi i porodice šehida i poginulih branilaca koji će svoj status dokazivati odgovarajućim iskaznicama.

Prava iz oblasti penzijskog i invalidskog osiguranja - Zakonom je propisano da RVI i članovi porodice RVI pod povoljnijim uslovima mogu ostvariti pravo na penziju i dodatak na penziju u skladu sa propisima iz oblasti penzijsko-invalidskog osiguranja. Pripadnici oružanih snaga koji su pod uslovima i na način utvrđen federalnim propisima ostvarili status RVI, a kod kojih je utvrđena nesposobnost za privređivanje I. kategorije, isključivo kao posljedica oštećenja organizma zbog rane, povrede ili bolesti, po kom osnovu su ostvarili vojni invaliditet i kojima je priznat poseban staž u dvostrukom trajanju a koji nisu bili osiguranci u vrijeme stupanja u oružane snage, imaju pravo na invalidsku penziju pod uslovima propisanim u Zakonu o PIO/MIO FBiH. RVI stiču pravo na punu starosnu penziju sa navršениh 35 godina penzijskog staža, bez obzira na godine života, odnosno pravo na starosnu penziju kad navrše 55 godina života i najmanje 15 godina penzijskog staža pod uslovima i na način propisan Zakonom o PIO/MIO.

Zakon o prijevremenom povoljnijem penzionisanju branilaca odbrambenooslobodilačkog rata ("Službene novine FBiH", br. 41/13, 90/17 i 29/22) propisuje da izuzetno, pravo na povoljnije penzionisanje pod uslovima i na način propisan ovim zakonom mogu ostvariti i ratni vojni invalidi sa procentom invalidnosti 60% ili više, koji su proglašeni vojno nesposobnim isključivo na osnovu ranjavanja na izvršenju borbenog zadatka, te mogu ostvariti pravo na penziju u iznosu najniže penzije isplaćene za taj mjesec u skladu sa Zakonom o PIO/MIO.

Uredba o sufinansiranju nabavke putničkih automobila za ratne vojne invalide 100% I grupe („Službene novine FBiH“, br. 77/21, 100/23 i 48/24) Finansijska sredstava za sufinansiranje nabavke putničkih automobila za RVI 100% I grupe obezbjeđuju se u budžetu FBiH. U tu svrhu obezbjeđuje se iznos do 50.000,00 KM po jednom putničkom automobilu, a broj korisnika sredstava za sufinansiranje nabavke putničkih automobila zavisit će od obezbijeđenih sredstava i razlike iznosa utrošenih sredstava.

TUZLANSKI KANTON

Zakonom o dopunskim pravima branilaca i članova njihovih porodica ("Službene novine TK", br. 10/20 - prečišćen tekst, 14/22, 9/23, 5/24 i 13/24) uređuju se uslovi, način i postupak za ostvarivanje prava između ostalog i **ratnih i mirnodopskih vojnih invalida**.

Definicije ratnog i mirnodopskog vojnog invalida, djeteta ratnog/mirnodopskog vojnog invalida, člana uže porodice ratnog/mirnodopskog vojnog invalida i umrlog ratnog/mirnodopskog vojnog invalida utvrđene su Zakonom o dopunskim pravima branilaca i članova njihovih porodica TK.

Odluka o proširenom obimu prava iz oblasti zdravstvene zaštite branilaca i članova njihovih porodica ("Sl. novine TK", br. 11/20, 17/23 i 9/24) kao podzakonski propis koji proizilazi iz člana 6. kantonalnog Zakona, a kojim se razrađuju dopunska prava koja ostvaruju RVI i MVI. Branioци i članovi njihovih porodica kao dopunska ostvaruju sljedeća prava iz oblasti zdravstvene zaštite: a) pravo na zdravstvenu zaštitu, b) ortotsko-protetska i druga pomagala, c) obezbjeđenje higijensko-sanitetskog materijala i lijekova, d) pravo na liječenje, e) prioritet u korišćenju usluga zdravstvenih ustanova, f) banjsko i klimatsko liječenje (medicinska rehabilitacija) i g) nadoknadu troškova prevoza radi liječenja. Obim prava iz tački b) i c) utvrđuje se u Jedinствenoj listi ortotsko-protetskih i drugih pomagala, endoproteza, stomatološko-protetskih i ortodonskih pomagala i sanitarnih sprava na koja ratni vojni invalid ima pravo u medicinski indiciranom slučaju (Lista 1.) i Jedinствenoj listi pomagala i sanitarnih sprava na koje ratni vojni invalid sa utvrđenim procentom invaliditeta u visini 100% I i II grupe, 90% III grupe i 80% IV grupe vojnog invaliditeta, a kojem je prema federalnom Zakonu utvrđeno pravo na njegu i pomoć drugog (Lista 2.), koje su sastavni dio ove Odluke. Finansijsko učešće Ministarstva za boračka pitanja TK u nabavci pomagala iz ove Odluke utvrđuje se posebnim aktom koji donosi Vlada TK, na prijedlog Ministarstva.

Kada je u pitanju visina izdvojenih budžetskih sredstava, *Programom korištenja sredstava za realizaciju dopunskih prava i ostalih izdvajanja sa kriterijima za raspodjelu korisnicima boračko-invalidske zaštite u 2024. godini*, predviđena su sljedeća sredstva za potrebe boračke populacije uključujući i kategoriju vojnih invalida:

Pravo	Iznos sredstava
Pravo na liječenje u zemlji	900.000,00 KM
Pravo na liječenje u inostranstvu	90.000,00 KM
Naknada troškova prijevoza na liječenje	3.000,00 KM
Lijekovi	170.000,00 KM
Banjsko i klimatsko liječenje	500.000,00 KM
Obavezno zdravstveno osiguranje	850.000,00 KM
Invalidski sport	60.000,00 KM

Pravo na zdravstvenu zaštitu

Ratni vojni invalid, mirnodopski vojni invalid, članovi porodice ratnog vojnog invalida i mirnodopskog vojnog invalida, mirnodopski vojni invalidi korisnici prava branilačko-invalidske zaštite koji su svoja prava stekli do 06.04.1992. godine, dijete umrlog ratnog vojnog invalida pod uslovom da je nezaposleno, da se nalazi na redovnom školovanju i da nije navršilo 25 godina života, ostvaruju pravo na zdravstvenu zaštitu u skladu sa Zakonom i ovom odlukom, ukoliko ne mogu ostvariti status osiguranog lica po propisima iz oblasti zdravstvenog osiguranja i imaju pravo na zdravstvenu zaštitu koja se provodi kao: primarna, specijalističko-konsultativna i bolnička.

Ortotsko-protetska i druga pomagala

Ratni vojni invalid kome je zbog oštećenja organizma, kao neposredne posljedice zadobijene rane, povrede, bolesti ili pogoršanja bolesti, prouzrokovana amputacija ekstremiteta ili teško oštećenje funkcije ekstremiteta, kao i zbog gubitka vida na oba oka ili enukleacije jednog oka, ima pravo na odgovarajuće ortotsko-protetsko i drugo pomagalo, koje služi za funkcionalnu i

estetsku zamjenu izgubljenog dijela tijela, a pored prava utvrđenih po osnovu obaveznog zdravstvenog osiguranja, te ima pravo na finansijsko učešće Ministarstva u nabavci odgovarajućeg ortotsko-protetskog ili drugog pomagala, endoproteze, pomoćne i sanitarne sprave određenog ovom Odlukom, u visini koju utvrdi Vlada Kantona.

Tabela 1. Planirana sredstva za ortotsko-protetska pomagala u 2024. godini

Naziv pomagala		Iznos
a)	Ortopedska pomagala za gornje i donje ekstremitete	740.000,00 KM
b)	Ortopedska obuća	200.000,00 KM
c)	Ortopedski ulošci	5.000,00 KM
d)	Invalidska kolica	38.000,00 KM
e)	Očna protetika	6.000,00 KM
f)	Slušna pomagala	3.000,00 KM
g)	Aparat za omogućavanje glasnog govora	3.000,00 KM
h)	Endoproteza	10.000,00 KM
i)	Pomagala za slijepce osobe	17.000,00 KM
j)	Stomatološko protetska i ortodonska pomagala	3.000,00 KM
k)	Ostala pomagala (aparati i trakice za mjerenje šećera)	3.000,00 KM
l)	Sanitetsko-higijenski materijal	360.000,00 KM
UKUPNO		1.288.000,00

RVI ima pravo na ortoza i mider, pod uslovom da kod istog postoji: stečena deformacija kičmenog stuba i promjene na kičmenom stubu koje su posljedica rane, povrede, ozljede, bolesti ili pogoršanja bolesti.

RVI ima pravo na štaku ili štap ako se tim pomagalom omogućava ili poboljšava kretanje (stajanje i hod), pravo na očnu protezu za jedno ili oba oka, zbog gubitka vida na oba oka ili enukleacije jednog oka, i to: puna - u slučaju anoftalmusa i ljuspasta - u slučaju djelimičnog odstranjenja ili atrofije očne jabučice, pravo na orbitalnu protezu u slučaju kada pored nedostatka očne jabučice postoji i unakaženje spoljašnjeg dijela oka, pravo na očnu protezu po mjeri, ukoliko standardni oblik i veličina očne proteze ne odgovara obliku ili veličini, pravo na naočale sa tamnim staklima od plastične mase i štap za slijepa lica, kod kojeg je nastupio gubitak vida na oba oka, pravo na naočale sa korekcionim staklima, radi korekcije oštine vida, na daljinu i/ili blizinu, pravo na kontaktna sočiva ako iz medicinskih razloga ne može koristiti korekciona stakla. RVI, kome je prouzrokovan gubitak vida na oba oka ili enukleacije jednog oka i gubitak vida na drugom oku, ima pravo i na druga odgovarajuća pomagala za poboljšanje kvaliteta života, i to: Brajev ručni sat ili zvučni digitalni sat neophodan za vremensku orijentaciju, digitalni snimač reproduktor za slušanje knjiga iz biblioteke za slijepce, zvučni toplomjer i zvučni mjerač krvnog pritiska, pravo na nabavku računara sa odgovarajućim govornim programom, u skladu sa posebnim propisom Ministarstva.

RVI kod kojeg ukupan gubitak sluha po FS iznosi više od 39,5% ima pravo na slušno pomagalo. Ratni vojni invalid koji je trajno izgubio moć govora ima pravo na pomagala za omogućavanje glasnog govora, i to: elektrolarings (vještački grkljan na osnovu električnog vibratora-megafon) ili govornu protezu, ako se testiranjem utvrdi da se pomoću takvog pomagala može postići zadovoljavajući rehabilitacioni efekat, a učenje ezofagealnog govora nije dalo zadovoljavajući rezultat. RVI kojem je neophodno pomagalo za omogućavanje glasnog govora - elektrolarings,

ima pravo na pomagalo u roku propisanom u Listi 1. u tački 22. ako je gubitak govora posljedica ranjavanja i povređivanja. RVI ima pravo na nabavku stomatološko-protetskog pomagala pod uslovom da se pomoću takvog pomagala može postići zadovoljavajući rehabilitacioni efekat odnosno pravo na: parcijalne zubne proteze, totalne zubne proteze, pokretni aparat za jednu vilicu, pokretni aparat za obje vilice u bloku ili fiksni ortodonski aparat. RVI ima pravo na totalnu protezu za kuk, koljeno, rame i lakat, kod kojeg je neophodna ugradnja istog u slučaju artroze zgloba, reumatoidnog artritisa, posttraumatskih stanja i anomalija zgloba. RVI ima pravo na vaskularnu protezu za krvne sudove kojem je, nakon kliničkog ispitivanja, utvrđena potreba za ugradnjom, ima pravo na intraokularno sočivo i implantacioni materijal - healon, u slučaju kada je neophodno odstranjenje prirodnog intraokularnog sočiva zbog rane, povrede, ozljede, bolesti ili pogoršanja bolesti, pravo na pudens-sistem kojem je usljed rane, povrede, ozljede, bolesti ili pogoršanja bolesti došlo do pojačanog stvaranja likvora i do trajnog povećanja intrakranialnog pritiska. Ratni vojni invalid ima pravo na implantat za kičmu u slučajevima kada je ugradnja istog neophodna zbog bolesti ili povrede kičmenog stuba, te pravo na ostala pomagala: a) endotrahealna kanila, kojima je izvršena traheotomia, b) kese za urin sa podlogom, kod kojih se pražnjenje mokraćne bešike, nakon operativnog zahvata, vrši preko vještačkog otvora na trbušnom zidu (urino stoma), c) urin kese uz nogu, kod kojih se savremenim metodama liječenja ne može regulisati voljno pražnjenje mokraćne bešike, d) kese za žuč ili izmet sa podlogom-koloplast, kod kojih se pražnjenje žuči ili izmeta vrši preko vještačkog otvora na trbušnom zidu (ileostoma, kolostoma), e) stalni Foley kateter, kod kojih je pražnjenje mokraćne bešike putem slobodne drenaže nemoguće, f) trakice za mjerenje šećera u krvi i g) aparat za određivanje nivoa šećera u krvi. Ratni vojni invalid koji je insulin zavisian ima pravo i na nabavku trakica za kontrolu šećera u krvi u količini propisanoj u Listi 1., osim lica koja su u statusu penzionera i koji određenu količinu trakica dobijaju u skladu sa Odlukom o jedinstvenoj listi ortopedskih i drugih pomagala ("Službene novine TK", broj: 11/19).

Potrebe za ortotsko-protetskim i drugim pomagalima ratnog vojnog invalida sa utvrđenim procentom invaliditeta u visini 100% I i II grupe, 90% III grupe i 80% IV grupe vojnog invaliditeta, a kojima je prema federalnom zakonu utvrđeno pravo na njegu i pomoć drugog lica, utvrđuju se kvartalno za svaku kalendarsku godinu, te isti imaju pravo na pomagala i sanitarne sprave utvrđene ovom odlukom, u skladu sa količinama i rokovima utvrđenim u Listi 2., izuzev u slučajevima kada zbog promjene zdravstvenog stanja ovlašćeni doktor utvrdi količine veće od propisanih u Listi 2.

Obezbjeđenje lijekova, sanitetskog materijala i dezinfekcionih sredstava - Ratni vojni invalid ima pravo na sve lijekove, sanitetski materijal i dezinfekciona sredstva, koji su registrovani u BiH, a neophodni su za liječenje rana, povreda, ozljeda, bolesti ili pogoršanja bolesti, zadobijenih u toku služenja u OS BiH.

Pravo na liječenje i prednost u korišćenju usluga zdravstvenih ustanova, banjsko i klimatsko liječenje (medicinska rehabilitacija) Ratni vojni invalid, supruga ratnog vojnog invalida, supruga umrlog ratnog vojnog invalida, dijete ratnog vojnog invalida ima pravo na finansijska sredstva za pomoć u liječenju u inostranstvu i BiH, u skladu sa posebnim propisom Vlade TK. Ratni vojni invalid, pod uslovima utvrđenim Zakonom, ima pravo na medicinsku rehabilitaciju u banjsko-klimatskom lječilištu (medicinska rehabilitacija), u skladu sa posebnim propisom Ministarstva. Izuzetno, ratni vojni invalid - lice sa paraplegijom, jedanput u kalendarskoj godini ima pravo na banjsko-klimatsko liječenje u trajanju najduže do 21 dan, bez

obzira na medicinske indikacije ili pravo na hiperbaričnu komoru u trajanju najduže do 20 dana, u skladu sa medicinskim indikacijama.

Pravo na nadoknadu troškova prevoza radi liječenja - Ratni vojni invalid ima pravo na naknadu troškova prevoza radi liječenja u skladu sa propisom Ministarstva.

Odlukom o privremenom reguliranju ovjere zdravstvenih legitimacija za RVI i članove njihovih obitelji II ("Sl. novine TK", br. 4/24) utvrđeno je **pravo na ovjeru zdravstvenih legitimacija ratnim vojnim invalidima** uposlenim u preduzećima koja ne vrše redovnu uplatu doprinosa za obavezno zdravstveno osiguranje, usljed čega je njihovim uposlenicima obustavljeno pravo na zdravstvenu zaštitu, do izmirenja zaostalih potraživanja po osnovu neuplaćenog doprinosa i uplata premije umjesto osobnog učešća u troškovima zdravstvene zaštite. Ova odluka odnosi se i na članove uže obitelji RVI koji su po njemu osigurani. Obvezuje se ZZO TK da ratnim vojnim invalidima uposlenim u preduzećima koja ne vrše redovnu uplatu doprinosa za obavezno zdravstveno osiguranje, usljed čega je njihovim uposlenicima obustavljeno pravo na zdravstvenu zaštitu, do izmirenja zaostalih potraživanja po osnovu neuplaćenog doprinosa i uplata premije umjesto osobnog učešća u troškovima zdravstvene zaštite ovjerava zdravstvenu legitimaciju dok se ne steknu uslovi da poslodavac izmiri obveze po osnovu doprinosa za obavezno zdravstveno osiguranje, a najdalje do 31.12.2024. godine.

Uredbom o utvrđivanju uslova, kriterija i postupka za odobravanje finansijskih sredstava za pomoć u liječenju branilaca i članova njihovih porodica ("Službene novine TK", br. 14/16, 1/18 i 5/19) utvrđuje se postupak za odobravanje finansijskih sredstava za pomoć u liječenju branilaca i članova njihovih porodica, kao i način isplate odobrenih finansijskih sredstava. Finansijska sredstva se mogu odobriti za pomoć u liječenju branilaca i članova njihovih porodica u inostranstvu i u BiH pod propisanim uslovima i za oboljenja određena u članu 9. Uredbe. Članom 6. Uredbe propisano je da visina novčane pomoći koja se može odobriti podnosiocu zahtjeva za liječenje u inostranstvu, utvrđuje se u maksimalnom iznosu 50% sredstava od priloženog računa. Odobreni iznos ne može biti veći od 5000 KM za korisnika **u statusu RVI**, odnosno ne može biti veći od 3000 KM za ostale podnosiocce zahtjeva.

Obezbjeđenje povoljnijih uslova za zapošljavanje i prioritet pri zapošljavanju regulisano je *Pravilnikom o jedinstvenim kriterijima i pravilima za zapošljavanje branilaca i članova njihovih porodica u institucijama Tuzlanskog kantona ("Službene novine TK", br. 9/14 i 6/15).*

Prioritet u obavljanju stručnog osposobljavanja bez zasnivanja radnog odnosa regulisano je *Odlukom o utvrđivanju uslova, ograničenja i postupka ostvarivanja prava na prioritet prilikom prijema na stručno osposobljavanje bez zasnivanja radnog odnosa branilaca BiH i članova njihovih porodica ("Službene novine TK", br. 6/24 i 9/24).*

Pravo na prioritet u školovanju regulisan je *Odlukom o utvrđivanju uslova, kriterija i postupka ostvarivanja prava na beneficiju za upis u novu studijsku/akademsku godinu ("Službene novine TK", br. 13/20)* kojom se utvrđuju uslovi, kriteriji i postupak ostvarivanja prava na beneficiju kod redovnog studiranja na prvom ciklusu visokog obrazovanja u JU Univerzitet u Tuzli, pri upisu u novu studijsku/akademsku godinu u visini do 50% kod plaćanja naknada. Pravo na beneficiju za upis kod redovnog studiranja na prvom ciklusu visokog obrazovanja na Univerzitetu u Tuzli, u visini do 50% kod plaćanja naknada za upis u novu studijsku/akademsku godinu, putem sudjelovanja na javnom konkursu, ima i ratni vojni invalid, kao i dijete ratnog vojnog invalida. Pravo na beneficije po ovoj odluci bez bodovanja ima i **kandidat u statusu ratnog vojnog invalida**. Po osnovu branilačkog statusa kandidatu u statusu člana porodice ratnog vojnog invalida pripada 40 bodova.

Stipendiranje koje je regulisano Odlukom o utvrđivanju uslova, ograničenja, kriterija i postupka dodjele stipendija braniteljima BiH i djeci branitelja ("Službene novine TK", br. 5/24), a kojom se utvrđuju uslovi, ograničenja, kriteriji i postupak ostvarivanja prava na dodjelu stipendija i **ratnim vojnim invalidima i djeci ratnih vojnih invalida** koji se nalaze na redovnom školovanju/studiranju, način isplate stipendija kao i druga pitanja iz navedene oblasti. Pod uslovom da ima uredno propisanu dokumentaciju, pravo na dodjelu stipendije bez bodovanja ima između ostalih i osoba u statusu RVI. Po osnovu boračkog statusa osobi u statusu djeteta RVI pripada 35 bodova, ukoliko osoba u statusu djeteta RVI koja podnosi prijavu ima drugog roditelja/staratelja iz reda boračke populacije pripada joj još polovina tih bodova.

Smještaj u đačke i studentske domove – Ratni vojni invalid odnosno dijete ratnog vojnog invalida ima prioritet prilikom ostvarivanja prava na smještaj u đačke/studentske domove na području Kantona, tokom redovnog školovanja, odnosno studiranja, u skladu sa odgovarajućim aktom ustanove u kojoj se vrši smještaj đaka/studenata.

Smještaj u penzionerske domove – Ratni vojni invalid i udovica ratnog vojnog invalida imaju prioritet pri smještaju u penzionerske domove čiji su osnivač Kanton, grad i općina ukoliko nema članova porodice koji su zakonu dužni da ih izdržavaju.

Rješavanje stambenih potreba - RVI, mirnodopski vojni invalidi, članovi uže porodice iza umrlog RVI/mirnodopskog vojnog invalida ima pravo na pomoć za rješavanje stambenih potreba jednokratnom dodjelom bespovratnih novčanih sredstava, beskamatnih kredita ili subvencionisanjem kamata. Ovo pitanje regulisano je Uredbom o utvrđivanju uslova, kriterija i postupka za odobravanje finansijskih sredstava za pomoć u rješavanju stambenih potreba branilaca i članova njihove porodice. Visina i raspored sredstava utvrđuju se Programom koji donosi Vlada TK, za svaku budžetsku godinu.

Oslobađanje od plaćanja sudskih i administrativnih taksi, podizanje nišana - nadgrobnog spomenika - RVI sa i preko 50% vojnog invaliditeta oslobođen je plaćanja sudskih taksi.

Pomoć u slučaju smrti – u slučaju smrti RVI, pravo na jednokratnu novčanu pomoć ima član obitelji koji je sa umrlom osobom živio u zajedničkom domaćinstvu do njene smrti pod uslovom da to pravo ne može ostvariti na temelju federalnih zakona.

Izgradnja prilaza do stambene zgrade – RVI, nesposoban za kretanje bez invalidskih kolica, ima pravo na uklanjanje arhitektonsko-urbanističkih barijera za prilaz i ulazak u stambenu zgradu u kojoj stanuje i za kretanje u stanu, ukoliko to nije povezano sa nesrazmjernim troškovima i ako je tehnički izvodljivo.

Posebna prava – RVI ima prioritet u korišćenju usluga državnih organa i javnih ustanova na području Kantona, grada odnosno općine, o čemu su nadležni organi, odnosno ustanove u istim pravnim licima dužni istaknuti obavijest na vidnim mjestima.

Nadoknada troškova prevoza radi liječenja – RVI koji je radi ostvarivanja zdravstvene zaštite upućen van mjesta prebivališta, na teritoriji BiH, ima pravo na troškove prijevoza u visini cijene povratne autobuske karte od mjesta prebivališta do mjesta u koje je upućen. RVI kod kojeg je rješenjem nadležnog organa utvrđeno pravo na njegu i pomoć od strane drugog lica, a koji je radi ostvarivanja zdravstvene zaštite upućen van mjesta prebivališta, na teritoriji BiH ima pravo na troškove prevoza u visini od 20% iznosa prodajne cijene jedne litre goriva za vozilo koje se koristi, za svaki pređeni kilometar.

Jednokratna novčana pomoć – Ratnim vojnim invalidima i članovima njihovih porodica može se odobriti jednokratna novčana pomoć u svrhu rješavanja socijalnih potreba.

Dodjela finansijskih sredstava u troškovima učešća, organizovanja i održavanja sportskih takmičenja i manifestacija u invalidskom sportu, Odluka o sufinansiranju troškova učešća, organizovanja i održavanja sportskih takmičenja i manifestacija u invalidskom sportu ("Službene novine TK" , br. 13/22 i 10/24) Pravo na participaciju ima invalidski sportski klub koji sportsku djelatnost obavlja shodno odredbama Zakona o sportu - prečišćeni tekst ("Službene novine TK", broj: 11/21) i u svom sastavu ima **minimalno 50% ratnih vojnih invalida** u statusu sportiste i/ili stručnih lica osposobljenih za rad u sportu. Ratni vojni invalid u invalidskom sportskom klubu mora imati status sportiste koji učestvuje u sportskom takmičenju u disciplini za koju se prijavljuje. Sportista je, u smislu Odluke, fizičko lice koji se bavi sportskim aktivnostima, kao član invalidskog sportskog kluba koje obavlja sportsku djelatnost učestvovanja u ekipnom sportskom takmičenju ili kao lice koje samostalno učestvuje u sportskom takmičenju.

Iz svega prethodno navedenog, a uzevši u obzir obostrano zadovoljavajuću saradnju koja se svakodnevno odvija između Ministarstva za boračka pitanja TK i Saveza ratnih vojnih invalida Tuzlanskog kantona, zaključuje se da je populacija ratnih vojnih invalida sa područja Tuzlanskog kantona u principu zadovoljna pravima koja ostvaruju po osnovu pripadnosti ovoj boračkoj kategoriji. Međutim, jedan od ključnih problema sa kojima se naši ratni i mirnodopski vojni invalidi, te druge osobe sa invaliditetom svakodnevno suočavaju jeste problem pristupačnosti, odnosno problem arhitektonskih barijera koje su prisutne u većini poslovnih i stambenih objekata, uključujući zgrade institucija i javnih ustanova čije usluge su prinuđeni svakodnevno koristiti.

2.3. ZDRAVSTVENA ZAŠTITA

Zakonodavno-pravni okvir

Zakon o zdravstvenom osiguranju F BiH ("Službene novine Federacije BiH", broj: 30/97, 7/02, 70/08, 48/11, 36/18 i 61/22)

Član 43. Naknada plaće u slučajevima iz člana 42. ovog zakona pripada osiguraniku od prvog dana privremene spriječenosti za rad i dok ta spriječenost traje. Privremena spriječenost za rad traje dok izabrani doktor medicine primarne zdravstvene zaštite u zdravstvenoj ustanovi odnosno privatnoj praksi ili ljekarska komisija, ne utvrdi da je uspostavljena radna sposobnost ili dok se pravosnažnim rješenjem nadležnog organa po propisima iz penzijskog i invalidskog osiguranja ne utvrdi da postoji invalidnost.

Zakon o zdravstvenoj zaštiti FBiH ("Službene novine Federacije BiH", broj: 46/10 i 75/13)

Član 12. Društvena briga za zdravlje pod jednakim uvjetima na teritoriji Federacije ostvaruje se osiguranjem zdravstvene zaštite stanovništvu Federacije, kao i grupacijama stanovništva koje su izložene povećanom riziku obolijevanja, zdravstvenom zaštitom osoba u vezi sa sprečavanjem, suzbijanjem, ranim otkrivanjem i liječenjem bolesti od većeg socijalno-medicinskog značaja, kao i zdravstvenom zaštitom socijalno ugroženog stanovništva. Zdravstvena zaštita iz stava 1. ovog člana obuhvata:

11) zdravstvenu zaštitu osoba sa invaliditetom;

Član 19. Načelo pravičnosti zdravstvene zaštite ostvaruje se zabranom diskriminacije prilikom pružanja zdravstvene zaštite na osnovu rase, spola, starosti, nacionalne pripadnosti, socijalnog porijekla, vjeroispovijesti, političkog ili drugog ubjeđenja, seksualne orijentacije, imovnog stanja, kulture, jezika, vrste bolesti, psihičkog ili tjelesnog invaliditeta.

Član 88. Centar za mentalno zdravlje u zajednici obavlja promociju i prevenciju mentalnog zdravlja, rehabilitaciju mentalno oboljelih osoba, prevenciju invaliditeta i rehabilitaciju, te brigu i pomoć onesposobljenih.

Član 121. Zavod za medicinu rada kantona obavlja sljedeće poslove:

- prati i proučava povrede na radu u skladu sa Evropskom statistikom povreda na radu (ESAW), te pojavu i uzroke invalidnosti uzrokovanih profesionalnim bolestima i povredama na radu za područje za koje je zavod osnovan.

Zakon o pravima, obavezama i odgovornostima pacijenata Federacije BiH ("Službene novine Federacije BiH", broj 40/10)

Član 12. Obavještenje iz člana 11. ovog zakona, pacijentu daje nadležni zdravstveni radnik, na razumljivom rječniku za pacijenta. Ako je pacijent poslovno nesposobno lice odnosno lice sa duševnim smetnjama u smislu propisa o zaštiti lica sa duševnim smetnjama, obavještenje iz člana 11. ovog zakona daje se u skladu sa njegovom dobi, odnosno fizičkim, mentalnim i psihičkim stanjem. Ako pacijent ne poznaje jezik koji je u službenoj upotrebi na području zdravstvene ustanove odnosno privatne prakse, u pravilu, se obezbjeđuje prevodilac u skladu sa propisima o službenoj upotrebi jezika i pisma, a ako se radi o pacijentu sa onesposobljenjem, kojem se ne može dati usmena informacija na uobičajeni način, u pravilu, se obezbjeđuje tumač znakovnog jezika ili ako je neophodna pisana informacija daje se na pismu razumljivom za to lice. Pacijent sa invaliditetom ima pravo dobiti obavijesti u njemu pristupačnom obliku, prilagođene njegovom obrazovnom nivou, fizičkom, kao i emocionalnom stanju.

Član 22. Pacijent sa invaliditetom prihvaća medicinsku mjeru iskazivanjem pristanka u njemu pristupačnom obliku, prilagođen njegovom obrazovnom nivou, fizičkom i psihičkom, kao i emocionalnom stanju.

Inkluzivni standardi za osobe s invaliditetom 2017 (AKAZ, 2017)

Svi standardi za certifikaciju i akreditaciju – bolnice, domovi zdravlja, apoteke, poliklinike, timovi porodične medicine imaju u svojim standardima kriterije koje moraju ispuniti za certifikaciju/akreditaciju. Sve ugovorne ustanove ili privatne prakse (apoteke) moraju imati Certifikaciju kako bi zaključile ugovor sa ZZO TK

Akreditacijski standardi za rani rast i razvoj djece (AKAZ, 2014)

Jedinstvena lista ortopedskih i drugih pomagala TK se donosi svake godine sa povećanjem prava koliko je moguće za oboljele i osobe sa invaliditetom.

Pravilnik o bližim uvjetima prostora, opreme i kadra za osnivanje i obavljanje zdravstvene djelatnosti u zdravstvenim ustanovama (“Službene novine Federacije BiH“, broj 5/20)

Član 2.

(Sanitarno-tehnički i higijenski uvjeti)

(2) U pogledu uvjeta vezanih za osiguranje pristupačnosti zdravstvene ustanove za osobe s invaliditetom, objekat mora da udovoljava sljedećem:

- a) naznačen poseban prostor za parkiranje za osobe s invaliditetom unutar kruga zdravstvene ustanove;
- b) prilaz organizacijskoj jedinici je prilagođen osobama s invaliditetom i to na svim mjestima koje pacijenti posjećuju;
- c) šalteri za osobe s invaliditetom postavljeni niže od uobičajenih standardnih;
- d) lift je prilagođen potrebama osoba s invaliditetom i
- e) osigurani sanitarni čvorovi sa pristupom invalidskim kolicima, a prostorija ima rukohvate.

Član 30.

(Prostor za djelatnost zdravstvene zaštite djece)

- f) sanitarni čvor, prilagođen djeci sa invaliditetom,

Član 43.

(Oprema za djelatnost zaštite reproduktivnog zdravlja žena)

(2) Ordinacija za ginekološke preglede i liječenje, u pravilu, osigurava ležaj za pregled osoba sa invaliditetom.

Član 160.

(Prostor za lječilište)

- a) sanitarne čvorove za pacijente, kao i odgovarajuće sanitarne čvorove za osobe s invaliditetom i uposlenike,

Pravilnik o organizaciji i bližim uslovima prostora, medicinsko-tehničke opreme i stručnog kadra, koje trebaju ispunjavati centri za mentalno zdravlje u zajednici, kao i edukaciji iz oblasti zloupotrebe psihoaktivnih supstanci (“Službene novine Federacije BiH”, broj 73/11).

Pravilnik o dodatnoj edukaciji medicinskih sestara-tehničara iz okupacione terapije u mentalnom zdravlju („Službene novine Federacije BiH“, broj 99/15).

Pravilnik o uslovima prostora opreme i kadra kojima se osiguravaju mjere zdravstvene zaštite za obavljanje zdravstvene njega i rehabilitacije u ustanovama socijalne zaštite na području Tuzlanskog kantona (Službene novine Federacije BiH br. 24/19).

Radna grupa Federalnog ministarstva zdravstva za donošenje prijedloga mjera za adekvatno postupanje i tretman djece s poremećajima u ponašanju područja i mjere za postupanje i tretman djece s poremećajima u ponašanju, Sarajevo, mart 2025. godine.

Stanje u oblasti

U upravnom i zdravstvenom postupanju važno je provođenje zakonskih i podzakonskih propisa u cilju osiguranja jednakog pristupa zdravstvenoj zaštiti svim pacijentima. Centri za mentalno zdravlje imaju veliku ulogu u prevenciji mentalnog zdravlja, onesposobljenja, invaliditeta. Mentalni invaliditet sastoji se od stanja koja su obično povezana s potrebom za psihosocijalnom zaštitom. Poteškoće u mentalnom zdravlju smatraju se invaliditetom kada utiču na potpuno i učinkovito učestvovanje neke osobe u društvu, te se stoga često nazivaju psihosocijalnim poteškoćama. Centar obavlja promociju mentalnog zdravlja i prevenciju mentalnih poremećaja, liječenje i rehabilitaciju mentalno oboljelih osoba, prevenciju invaliditeta i rehabilitaciju, te brigu i pomoć onesposobljenima, kao i druge poslove u skladu sa članom 88. Zakona o zdravstvenoj zaštiti ("Službene novine Federacije BiH", broj 46/10).

Zdravstvene usluge iz ove nadležnosti pruža ukupno osam centara za mentalno zdravlje koji su u sastavu domova zdravlja i njihovo finansiranje je osigurano kroz redovne ugovore ZZO TK i domova zdravlja.

Postoji problematika i poteškoće u formiranju Centara za mentalno zdravlje obzirom na nedostatak kadrova, a kako bi usluge centara za mentalno zdravlje bile podjednako dostupne svim osobama sa psihosocijalnim poteškoćama (invaliditetom zbog mentalnih oboljenja) na području TK-a, posebno u ruralnim područjima i slabije razvijenim općinama. Aktuelnim standardima i normativima jedan radni tim CMZ-a (1 ljekar specijalista psihijatar/nps, 2 diplomirana psihologa, 1 diplomirani socijalni radnik, 1 medicinska sestra/tehničar sa završenim prvim ciklusom VSS ili VŠS VI stepen, 2 medicinske sestre/tehničari SSS, 1 okupacioni terapeut) pružaju usluge za promociju mentalnog zdravlja, prevencije mentalnih poremećaja, liječenja i rehabilitaciju mentalno oboljelih osoba za 55 000 osiguranika. Ovim normativom značajno su uskraćene usluge psihosocijalne rehabilitacije za osobe sa invaliditetom zbog mentalnih oboljenja u gotovo svim općinama TK-a. Potrebno je eventualno revidiranje normativa na federalnom nivou u smislu da jedan radni tim CMZ-a pruža usluge za 30 000 osiguranika ili za manji broj ukoliko je teritorij općine razuđen i sa osiguranicima koji žive udaljeno od domova zdravlja. Dostupnost usluga CMZ-a svim stanovnicima treba biti prioritet.

Nakon otpuštanja psihijatrijskih bolesnika (od kojih su neki i osobe sa invaliditetom) ovi centri za mentalno zdravlje imaju veliku ulogu. Također, sa aspekta socijalne zaštite imaju veliku ulogu u prevenciji institucionalizacije, kao i provođenju deinstitucionalizacije osoba sa invaliditetom. Potrebno je dodatno raditi na daljem jačanju službi u zajednici, posebno u cilju jačanja kvalitetnih i dostupnih programa u zajednici za osobe sa invaliditetom. Potrebno je jačati kapacitete u oblasti koordinirane brige i okupacione terapije, s posebnim fokusom na kadrovsko jačanje centara za mentalno zdravlje s obzirom na sve veće izazove s kojima se susreće. U ovom kontekstu, posebno je važno obezbijediti adekvatno osoblje koje bi radilo s djecom.

Udruženje FENIKS je u aprilu ove godine održalo prvu trijološku raspravu u sklopu projekta „Kreiranje partnerstva u zagovaranju za izradu Strategije koordinirane brige za osobe sa psihosocijalnim invaliditetom na području Tuzlanskog kantona“. Projekat finansira Caritas BiH pod pokroviteljstvom EU, uz partnerstvo JZNU Dom zdravlja Tuzla.

To je bio uvod za kreiranje i oblikovanje elemenata buduće Strategije. Cilj projekta je usvajanje strategije koordinirane brige kao usluge utemeljene na oporavku i rehabilitaciji osoba sa

psihosocijalnim invaliditetom kroz uspostavljanje partnerstva korisničkih organizacija zdravstvenih ustanova i lokalne zajednice.

Prema podacima Zavoda za javno zdravstvo TK u 2024 godini rođeno je 19 djece sa invaliditetom, a u 2025 godini do sada 26 djece. Jačanje kapaciteta u oblasti Ranog rasta i razvoja djece je jedan od prioriteta Strategije razvoja FBiH 2021-2027 godina, a unapređenje kvaliteta usluga ranog prepoznavanja i rane intervencije kroz formiranje i širenje Centara za rani rast i razvoj pri domovima zdravlja u FBiH, je jedan od strateških ciljeva Strateškog plana za unapređenje ranog rasta i razvoja djece u FBiH 2020-2025. godina. U skladu s tim, Federalno Ministarstvo zdravstva u saradnji sa kantonalnim ministarstvom provodi projekat osnivanja i jačanja Centara za rani rast i razvoj s ciljem da se na području TK formiraju najmanje 4 (četiri) tzv. Centra za rani rast i razvoj u skladu sa federalnim propisima koji regulišu formiranje ovakvih centara i to u sljedećim domovima zdravlja: Tuzla, Gračanica, Gradačac i Živinice. Cilj formiranja 4 (četiri) tzv. Centra za rani rast i razvoj je rana opservacija djece s teškoćama u razvoju na području TK i uključivanje u ranu intervenciju, rad sa djecom u kapacitetima centara i upućivanje na odgovarajuće i potrebne tretmane djece u najranijoj dobi kada su očekivani rezultati adekvatnog rada sa djecom najbolji.

Centri za rani rast i razvoj na TK

Podršku ranom rastu i razvoju, te ranog intervenciji kod uočenih problema djece do 6 godina starosti, prema Standardima i normativima zdravstvene zaštite, osiguravaju timovi u čijoj su strukturi psiholozi, logopedi, okupacioni terapeuti te medicinske sestre visoke i srednje stručne spreme. Za djelatnost Centra za rani rast i razvoj za područje Tuzlanskog kantona programirano je 3,22 tima, a po izvještajima o radu registruju se efektivni sati 6,11 timova, što je više za 2,88 u odnosu na program.

Centar za rani rast i razvoj u skladu sa ugovorenom zdravstvenom zaštitom, organizuje se za područje Tuzlanskog kantona u domovima zdravlja Tuzla, Gradačac i Živinice.

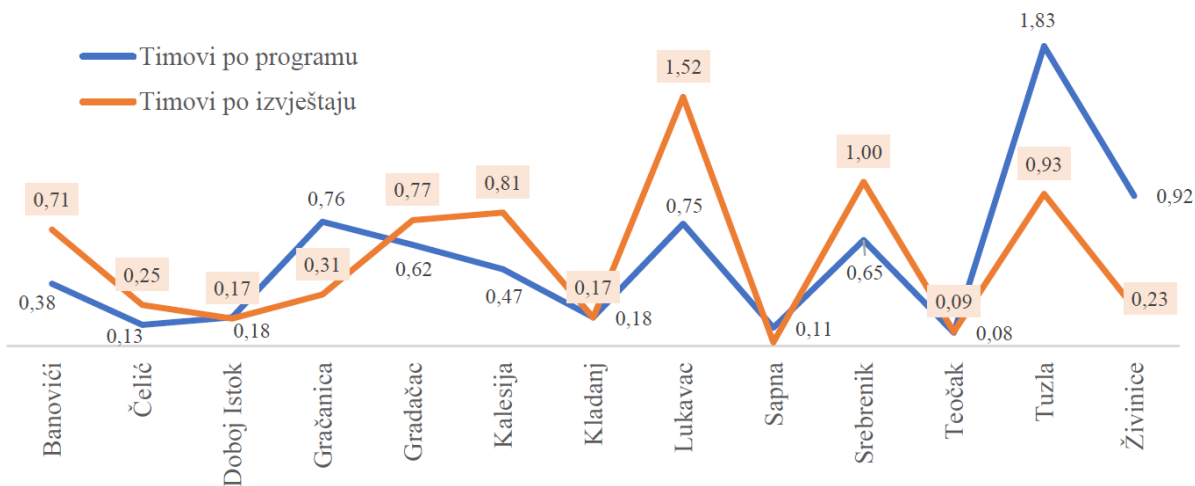
U Centrima za rani rast i razvoj pruženo je ukupno 54.244 usluge od kojih je 94,43% zdravstvenih. Prosječno je pruženo 0,14 usluga po osiguranom licu za područje Tuzlanskog kantona.

U Centru za rani rast i razvoj Doma zdravlja Tuzla u 2024. godini, pruženo je ukupno 35.460 usluga, od kojih je 79,62% za osigurana lica sa područja Grada Tuzla. Od ukupnog broja izvršenih usluga za osiguranike drugih gradova/opština 20,38% su usluge za osigurana lica drugih gradova/opština, od čega je najviše za opštinu Kalesija (15,98%). U posmatranom izvještajnom periodu ne registruju se usluge za osigurana lica Čelića, Doboj Istoka, Gračanice i Sapne. Dom zdravlja Gradačac je ukupno pružio 3.488 usluga od kojih su 2,01% usluge psihologa za osigurana lica Srebrenika. Dom zdravlja Živinice je ukupno pružio 15.296 usluga od kojih je 18,51% za osigurana lica Kladnja i Banovića.

Centri za mentalno zdravlje TK

U skladu s programom zdravstvene zaštite za područje Tuzlanskog kantona, za djelatnost Centra za mentalno zdravlje, programirano je 7,03 timova, a po izvještajima o radu registrovano je 6,98 timova. U odnosu na program registruje se manji broj timova po izvještajima za 0,05.

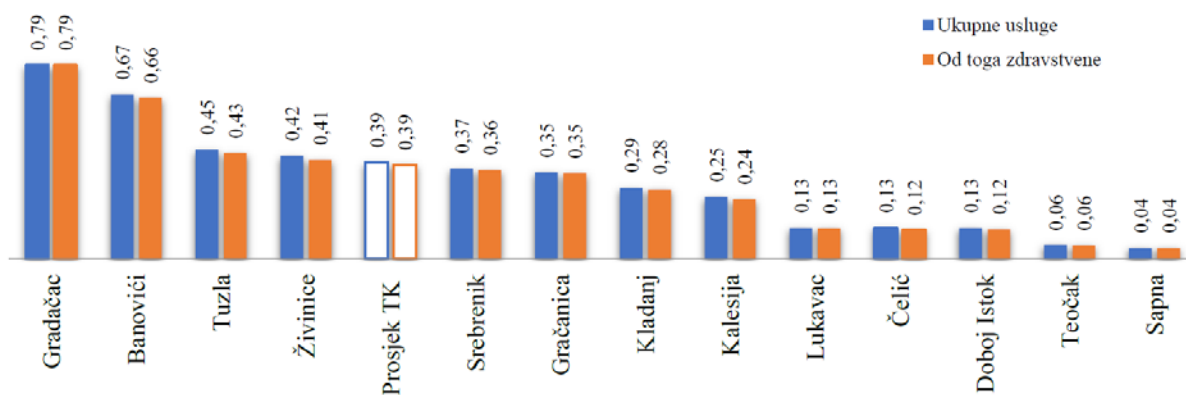
Najveće odstupanje u odnosu na programirani broj timova, registruje se u domovima zdravlja Tuzla, Lukavac i Živinice.

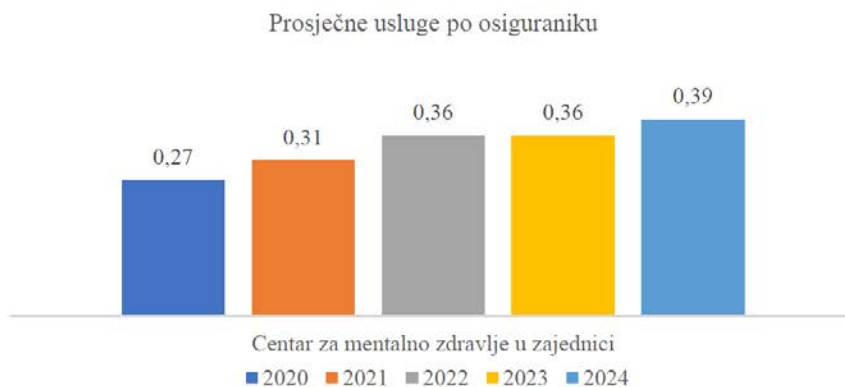
Programirani i ukupni timovi po izvještaju, u Centru za mentalno zdravlje, po domovima zdravlja na području Tuzlanskog kantona u 2024. godini

U djelatnosti Centra za mentalno zdravlje, na području gradova/općina Tuzlanskog kantona, pruženo je ukupno 152.457 usluga, od kojih je 97,79% zdravstvenih.

U Centru za mentalno zdravlje u 2024. godini, pruženo je prosječno 0,39 usluga po osiguranom licu. Najveći broj usluga po osiguranom licu pružen je u domu zdravlja Gradačac, a najmanji broj u Domu zdravlja Sapna.

U periodu od 2020-2024. godine, najmanji broj pruženih usluga po osiguranom licu u Centru za mentalno zdravlje registrovan je u 2020. godini.

Centar za psihofizičke i govorne poteškoće djece i adolescenata od 6 - 18 godina

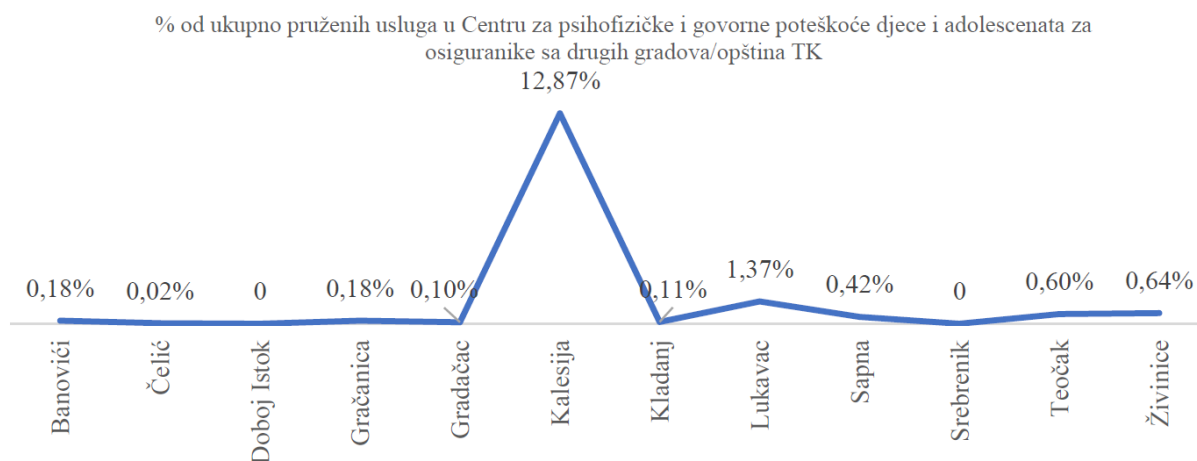
U skladu s programom zdravstvene zaštite, za djelatnost Centra za psihofizičke i govorne poteškoće djece i adolescenata, za područje Tuzlanskog kantona programirano je 1,55 timova, a po izvještajima o radu registrovano je 2,66 timova. U odnosu na program registruje se veći broj timova po izvještajima za 1,11.

U skladu sa Standardima i normativima, djelatnost Centra za psihofizičke i govorne poteškoće djece i adolescenata osigurava radni tim na čelu sa specijalistom dječije i adolescentne psihijatrije i ostalim kadrom koji je u strukturi tima: logoped, psiholog, socijalni radnik, okupacioni terapeut i medicinska sestra. Prema izvještaju o radu kadra, registruju se radni sati logopeda i medicinske sestre srednje stručne spreme.

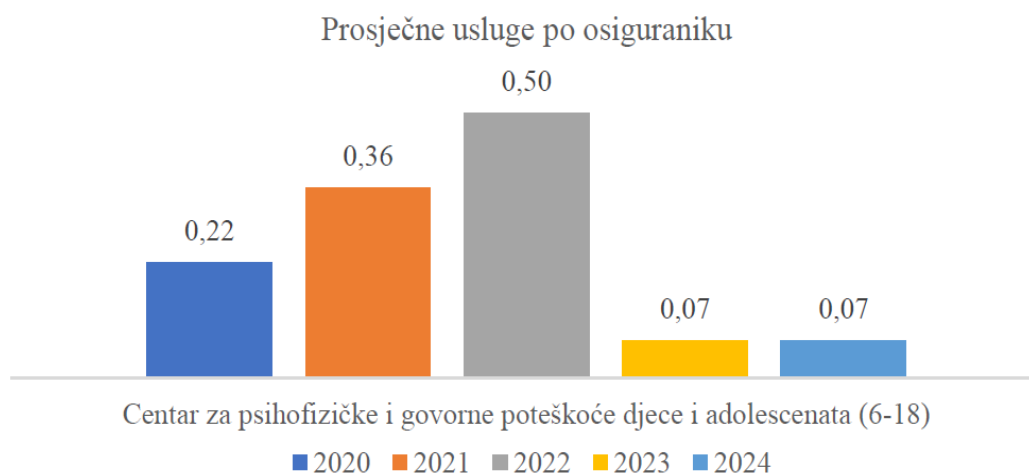
Centar za psihofizičke i govorne poteškoće djece i adolescenata, programiran je na području grada Tuzla za područje Tuzlanskog kantona. Usluge ovog Centra pružaju se svim osiguranim licima Tuzlanskog kantona u Domu zdravlja Tuzla. U Centru za psihofizičke i govorne poteškoće djece i adolescenata u 2024. godini, pruženo je ukupno 28.125 usluga, od kojih je 94,74% zdravstvenih. Prosječan broj pruženih usluga po osiguranom licu je 0,07.

Od ukupnog broja pruženih usluga, 83,50% čine usluge za osigurana lica sa područja Grada Tuzle a 16,50% su usluge za osigurana lica sa područja Banovića, Gradačca, Kalesije, Lukavca, Sapne, Teočaka i Živinica. Kada su u pitanju usluge za osigurana lica drugih gradova/opština, timovi Doma zdravlja Tuzla u 2024. godini su najviše pružili usluga za osiguranike sa opštine Kalesija (12,87%).

Za osiguranike Doboja i Srebrenika ne registruju se usluge u 2024. godini.

U periodu od 2020-2024. godine, najmanji broj pruženih usluga po osiguranom licu u Centru za psihofizičke i govorne poteškoće djece i adolescenata registrovan je u 2024. godini, zbog izmjene u načinu programiranja ove djelatnosti.

Vlada TK-a je putem Ministarstva zdravstva TK, podržala je sa udruženjem UG „Centar Mali svijet“ za finansiranje Projekta pružanja psihosocijalne podrške djeci sa teškoćama u razvoju. U 2024. godini dodjeljena su sredstva u iznosu od 300.000,00 KM, a u 2025. godine u iznosu od 500.000,00 KM. Kroz savremene pristupe ovaj projekat će omogućiti djeci sa razvojnim teškoćama da ostvare puni potencijal u ranom periodu života od 1,5 do 6 godina života, a projektom će biti obuhvaćeno oko 240 djece.

Sigurno je potrebno dalje raditi na uvođenju programa psihosocijalne pomoći i podrške onkološkim pacijentima na intenzivnom bolničkom liječenju na odjeljenjima unutar JZU UKC Tuzla koja tretiraju onkološka oboljenja kroz zapošljavanje odjeljenjskih okupacionih terapeuta (za jedno ili više odjeljenja zajedno u zavisnosti od broja pacijenata) koji bi pružali adekvatnu psihološku podršku kroz individualni i grupni rad na odjeljenju, radno-okupacionu terapiju tokom bolničkog liječenja, edukaciju, savjetovanje o ostvarivanju prava iz oblasti zdravstvene i socijalne zaštite.

Ministarstvo zdravstva Tuzlanskog kantona, i Udruženje “Srce za djecu oboljelu od raka” Sarajevo, u aprilu ove godine su zaključili Ugovor o sufinansiranju rada Roditeljske kuće u Tuzli, Trnovac bb, u periodu od 01.01.2025. do 31.12.2025. godine.

Sredstva za sufinansiranje rada Roditeljske kuće u Tuzli u periodu 01.01.2025. do 31.12.2025. godine u ukupnom iznosu od 50.000,00 KM su obezbijedena u Budžetu Tuzlanskog kantona za 2025. godinu.

Odobrenim sredstvima u iznosu od 50.000,00 KM Udruženje građana „Srce za djecu“, će finansirati: troškove osnovnih životnih namirnica i higijenskih potrepština za korisnike Roditeljske kuće, režijske troškove funkcionisanja objekta Roditeljske kuće, troškove usluga održavanja higijene, troškove aparata i alata za održavanje i funkcionisanje objekta Roditeljske kuće, troškove ugovora o djelu za tehničko lice, troškove dodatnih patohistoloških analiza, nedostajućih lijekova i suplemenata, troškove bruto plate za 4 mjeseca za koordinatora Roditeljske kuće i bruto plate za psihologa, za četiri mjeseca Roditeljske kuće.

Roditeljska kuća je u vlasništvu JZU UKC Tuzla i odluku o nastavku i potrebi daljeg tretmana, liječenja i smještaja djece u Roditeljsku kuću, na osnovu utvrđene dijagnoze, donosi JZU UKC Tuzla.

2.4.OBRAZOVANJE

Ministarstvo obrazovanja i nauke Tuzlanskog kantona u okviru svoje nadležnosti kontinuirano radi na unapređenju uslova za ostvarivanje prava djece i osoba sa invaliditetom u oblasti odgoja i obrazovanja.

Zakonodavno-pravni i strateški okvir

Obrazovni sistem Tuzlanskog kantona usklađen je sa važećim zakonima i strateškim dokumentima koji osiguravaju pravo na obrazovanje djeci i osobama sa invaliditetom, bez diskriminacije i na osnovu jednakih mogućnosti.

Prvenstveno, Zakon o osnovnom i srednjem odgoju i obrazovanju TK garantuje inkluzivno obrazovanje, a njegovi podzakonski akti detaljnije uređuju podršku djeci sa teškoćama u razvoju i invaliditetom.

Također, Ministarstvo u svom radu primjenjuje principe Konvencije o pravima osoba s invaliditetom i prati strateške dokumente na državnom i entitetskom nivou koji se odnose na inkluziju i ljudska prava.

Zakoni i podzakonski akti koji tretiraju prava i položaj osoba sa invaliditetom:

- Okvirni zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju u Bosni i Hercegovini (Službene novine BiH“, broj 88/7),
- Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini („Službene novine BiH, broj 18/2003 i 88/2007),
- Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju (“Službene novine TK”, broj: 10/20, 5/22 i 5/25),
- Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju (“Službene novine TK”, broj: 10/20, 8/21, 11/21, 22/21, 5/22, 6/22 – presuda US FBiH, 10/22, 11/22, 9/23 – presuda US FBiH, 12/23 i 5/25),
- Zakon o srednjem obrazovanju i odgoju (“Službene novine TK”, broj: 10/20, 11/20, 8/21, 11/21, 22/21, 5/22, 6/22-presuda US FBiH, 10/22, 11/22, 9/23, 12/23 i 5/25) ,
- Zakon o osnivanju Javne ustanove Zavod za odgoj i obrazovanje osoba sa smetnjama u psihičkom i tjelesnom razvoju („Službene novine TK“, broj 12/99, 11/08, 2/12),

- Pedagoški standardi i normativi za predškolski odgoj i obrazovanje (“Službene novine TK”, broj: 8/19),
- Pedagoški standardi i opći normativi za osnovni odgoj i obrazovanje (“Službene novine TK”, broj: 12/22, 15/22, 11/23, 11/24, broj: 10/1-34-023542-4/24 od 18.09.2024. godine i 5/25),
- Pedagoški standardi i normativi za srednje obrazovanje i odgoj (“Službene novine TK”, broj: 12/22, 15/22 i 11/23),
- Pravilnik o odgoju i obrazovanju djece s posebnim potrebama u redovnoj osnovnoj školi (“Službene novine TK”, broj: 7/19),
- Pravilnik o odgoju i obrazovanju djece s posebnim obrazovnim potrebama u srednjoj školi („Službene novine TK“, broj: 7/19).

Stanje u oblasti

Asistenti u nastavi

Ministarstvo svake školske godine obezbjeđuje angažman asistenata u nastavi za učenike kojima je takav oblik podrške potreban, čime se omogućava aktivnije uključivanje djece u obrazovni proces.

Redni broj	Općina/Grad	Asistenti u nastavi – osnovna škola			Asistenti u nastavi – srednja škola		
		Broj sati	Broj izvršilaca	Ukupno normi	Broj sati	Broj izvršilaca	Ukupno normi
1.	Banovići	56	22	7	21	7	2.625
2.	Čelić	9	3	1.125	/	/	/
3.	Doboj Istok	56	21	7	/	/	/
4.	Gračanica	79	32	9.875	6	2	0.75
5.	Gradačac	79	32	9.875	12	4	1.5
6.	Kalesija	40	16	5	/	/	/
7.	Kladanj	16	6	2	9	1	1.125
8.	Lukavac	85	34	10.625	18	6	2.25
9.	Sapna	/	/	/	3	1	0.37
10.	Srebrenik	100	37	12.125	9	2	1.125
11.	Teočak	/	/	/	/	/	/
12.	Tuzla	228	87	28.5	21	7	2.625
13.	Živinice	77	31	9.625	/	/	/
UKUPNO		825	321	102.75	99	30	12.37

Stanje za školsku 2024/2025. godinu

Defektološka podrška

U obrazovni sistem se aktivno uključuju defektolozi – stručni saradnici edukacijsko-rehabilitacijskog profila koji rade s učenicima sa teškoćama u razvoju, bilo kroz redovan nastavni proces ili kroz dodatnu podršku. Time se osigurava individualizirani pristup i adekvatna pomoć u učenju i razvoju.

Redni broj	Općina/Grad	Defektolozi – osnovna škola	Stručni saradnici edukacijsko-rehabilitacijskog profila – srednja škola
		Ukupno normi	Ukupno normi
1.	Banovići	2.6	/
2.	Čelić	1.5	0.5
3.	Doboj Istok	2	0.5
4.	Gračanica	3.1	/
5.	Gradačac	3.4	1
6.	Kalesija	2.7	1
7.	Kladanj	1.2	/
8.	Lukavac	5	1
9.	Sapna	/	/
10.	Srebrenik	3.8	1
11.	Teočak	/	1
12.	Tuzla	11.4	3.2
13.	Živinice	3.8	1
UKUPNO		40.5	10.2

Stanje za školsku 2024/2025. godinu

Stipendije za osobe sa invaliditetom

Ministarstvo obrazovanja i nauke Tuzlanskog kantona svake godine dodjeljuje stipendije učenicima s invaliditetom u osnovnim i srednjim školama, kao i studentima. Ova mjera predstavlja važan vid podrške inkluzivnom obrazovanju, s ciljem da se djeci i mladima s invaliditetom olakša pristup obrazovanju, poveća motivacija za učenje i pruži dodatna sigurnost u procesu školovanja. Stipendije imaju i simboličku i praktičnu vrijednost, jer pokazuju institucionalno prepoznavanje potreba ove kategorije učenika i studenata, te doprinose njihovom ravnopravnijem položaju u obrazovnom sistemu.

Stipendije učenicima s invaliditetom u osnovnim školama			Stipendije učenicima s invaliditetom u srednjim školama			Redovni studenti sa invaliditetom		
Broj stipendija	Pojedinačni iznos	Ukupno	Broj stipendija	Pojedinačni iznos	Ukupno	Broj stipendija	Pojedinačni iznos	Ukupno
78	600 KM	46.800 KM	30	800 KM	24.000 KM	7	1.200 KM	8.400 KM

U školskoj/akademske 2024/2025. godini Ministarstvo obrazovanja i nauke TK dodijelilo je ukupno 115 stipendija učenicima i studentima s invaliditetom, u ukupnom iznosu od 79.200 KM. Ova podrška predstavlja konkretan doprinos unapređenju inkluzivnog obrazovanja i osnaživanju djece i mladih s invaliditetom na njihovom obrazovnom putu.

Ustanove i resursni centri

Posebno mjesto ima Zavod za odgoj i obrazovanje djece sa smetnjama u psihičkom i tjelesnom razvoju Tuzla, koji pruža stručnu podršku djeci i mladima s invaliditetom.

Također, JU Centar za obrazovanje i vaspitanje i slušanja govora Tuzla igra izuzetno važnu ulogu u radu s djecom s komunikacijskim poteškoćama, poremećajima sluha i govora. Kroz specijalizovane programe, rehabilitacijski rad i individualni pristup, Centar omogućava djeci da razviju svoje govorno-jezičke sposobnosti, te im pruža podršku za uspješno uključivanje u širu obrazovnu i društvenu zajednicu.

Centri za razvoj inkluzivnih praksi u Banovići i Gradačcu djeluju kao podrška školama i roditeljima. Centri za razvoj inkluzivnih praksi su renovirani, pristupačani, savremeni i odgovarajuće opremljeni centri koji u potpunosti zadovoljavaju sve standarde za praćenje, razvoj i unapređenje inkluzije.

Centri za razvoj inkluzivnih praksi svojim djelovanjem su primjer ove prakse u Bosni i Hercegovini i bitno se razlikuju od specijalnih ustanova, jer predstavljaju dopunu odgojno-obrazovnim ustanovama i drugim redovnim ustanovama sistema, a ne zamjenu za njih.

Svojim djelovanjem ne isključuju djecu iz redovnog sistema, već pružaju potrebnu terapijsku podršku uz redovno pohađanje odgojno-obrazovnih ustanova. Za razliku od većine ustanova koje pružaju djelomičnu podršku djeci sa poteškoćama, Centar za razvoj inkluzivnih praksi opremljen je najsavremenijom opremom iz područja logopedije, fizioterapije, radne i senzorne terapije te psihosocijalne podrške čime predstavlja sveobuhvatnu multidisciplinarnu i kvalitetnu podršku.

Kapitalna ulaganja i pristupačnost

Ministarstvo kontinuirano ulaže u infrastrukturnu prilagodbu obrazovnih ustanova, s ciljem osiguranja fizičke pristupačnosti školama za djecu i osobe sa invaliditetom. Kapitalna ulaganja (u 2024. godini) uključuju adaptacije objekata, nabavku specijalizirane opreme i stvaranje uslova za inkluzivno okruženje. Tako je u Osnovnoj školi „Tinja“ uloženo 54.000 KM u drugu fazu izgradnje lifta, čime se značajno unapređuje kretanje i dostupnost prostora učenicima s motoričkim poteškoćama. U Zavod za odgoj i obrazovanje osoba sa smetnjama u psihičkom i

tjelesnom razvoju Tuzla investirano je 25.000 KM za nabavku specijalizirane opreme neophodne za rad s djecom. Također, u Osnovnoj školi „Mramor“ je izgrađena rampa za osobe sa invaliditetom u PŠ Donja Dragunja, u vrijednosti od 3.300 KM, čime se dodatno osigurava fizička pristupačnost obrazovnim ustanovama.

Kada su u pitanju kapitalna ulaganja i unapređenje pristupačnosti, Ministarstvo obrazovanja i nauke Tuzlanskog kantona je u proteklom periodu intenzivno ulagalo u prilagođavanje školskih objekata potrebama učenika sa invaliditetom. Poseban fokus bio je na izgradnji liftova, postavljanju pristupnih rampi, te prilagođavanju unutrašnjih prostora kako bi se omogućilo nesmetano kretanje i boravak djece s motoričkim i drugim teškoćama.

Ove intervencije predstavljaju važan korak ka stvaranju fizički dostupnog i inkluzivnog školskog okruženja, u kojem svako dijete ima pravo na ravnopravan pristup obrazovanju, bez arhitektonskih prepreka.

Uprkos postignutom napretku, Ministarstvo ostaje posvećeno daljoj izgradnji inkluzivnog obrazovnog sistema, u kojem svako dijete ima priliku da se razvija i obrazuje u skladu sa svojim mogućnostima i potrebama.

Jedan od ključnih prioriteta Ministarstva obrazovanja i nauke TK u oblasti inkluzivnog obrazovanja jeste osiguranje jednakih mogućnosti za obrazovanje djece i mladih sa invaliditetom, kroz jačanje systemske i individualne podrške.

Također, planirano je nastaviti s infrastrukturnim prilagodbama školskih objekata kako bi svi učenici imali fizički pristup nastavi i drugim školskim sadržajima. Preporučuje se i daljnje jačanje međusektorske saradnje, kao i veća podrška roditeljima i nastavnicima kroz edukacije i savjetodavni rad. Održivo i plansko ulaganje u ovu oblast predstavlja temelj za izgradnju obrazovnog sistema koji u potpunosti uvažava različitosti i omogućava ravnopravan razvoj svake djevojčice i dječaka.

2.5. PRISTUPAČNOST

Zakonodavni okvir

-Zakon o prostornom uređenju i građenju („Službene novine Tuzlanskog kantona“, broj: 6/11, 4/13, 15/13, 3/15, 2/16, 4/17, 22/22 i 20/23)

- Uredba o prostornim standardima, urbanističko-tehničkim uslovima i normativima za sprječavanje stvaranja arhitektonsko-urbanističkih prepreka za osobe sa umanjnim tjelesnim mogućnostima („Službene novine FBiH“; broj: 48/09 i 99/14).

- Zakon o cestovnom prijevozu na području Tuzlanskog kantona („Službene novine TK“, br. 15/11, 2/14, 9/16 i 16/21)

Stanje u oblasti

Pristupačnost ima značajno mjesto u procesu izjednačavanja mogućnosti za osobe sa invaliditetom. Ovo pravilo podrazumijeva pravo na pristupačnu sredinu i obezbijeden pristup informacijama i komunikacijama. U Tuzlanskom kantonu još uvijek postoje mnogobrojne barijere koje onemogućavaju osobe sa invaliditetom da samostalno i na jednak način sa drugima učestvuju u svim područjima života (školoavanje, zapošljavanje, kulturni i vjerski život, sport i rekreacija...). Pristup osoba sa invaliditetom njihovom životnom okruženju, sredstvima javnog

prijevoza, institucijama ili uslugama nije u skladu sa njihovim potrebama. Većina javnih objekata na lokalnom nivou još uvijek su arhitektonski, komunikacijski i informaciono nepristupačne za osobe sa invaliditetom.

Za oblast pristupačnosti u arhitektonskom smislu za područje TK-a nadležno je Federalno ministarstvo prostornog uređenja i Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okolice TK-a, a u smislu pristupačnosti prometu i komunikacijama Federalno ministarstvo prometa i komunikacija i Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja TK-a.

Arhitektonske barijere

Primjenom Univerzalnog dizajna kao međunarodno priznatog pristupa u uređenju prostora i standarda, te dosljednom primjenom standarda propisa i standarda u građenju, potrebno je obezbijediti neprekidan i siguran način kretanja za osobe sa invaliditetom. Posmatrajući generalno stanje na području Tuzlanskog kantona, vidljivo je da su se provodili određeni programi i mjere na uklanjanju barijera vezanih za pristup objektima zajedničkog stanovanja i javnim objektima, prvenstveno vezani za izgradnju ili rekonstrukciju pristupnih rampi (škole, općine, autobuske stanice, neki od domova zdravlja, policijske stanice, novoizgrađeni objekti...), dok još uvijek veliki broj rampi, pa čak i novoizgrađenih nije urađen po standardima i univerzalnom dizajnu i neupotrebljive su za osobe sa invaliditetom.

Ipak, takvi programi i mjere su bili vrlo limitiranog obima i dometa, tako da je još uvijek za veći broj javnih objekata i javnih površina osobama sa invaliditetom u cijelosti ili djelimično onemogućen pristup, a nekim kategorijama osoba sa invaliditetom je onemogućen pristup i sredstvima javnog prijevoza.

Zbog toga je u narednom planskom periodu potrebno osmisliti i provesti programe adaptacije i rekonstrukcije postojećih javnih objekata kako bi se osobama sa invaliditetom omogućio nesmetan pristup i korištenje usluga i to se prvenstveno odnosi na objekte za zdravstvenu i socijalnu zaštitu, ali i na sve druge službe koje su od interesa za procese zapošljavanja.

Članom 83. Zakona o prostornom uređenju i građenju („Službene novine Tuzlanskog kantona“, broj: 6/11, 4/13, 15/13, 3/15, 2/16, 4/17, 22/22 i 20/23) propisano je da građevine sa više stambenih jedinica, javni objekti te uslužni i privredni objekti moraju biti projektovani i izgrađeni, tako da je osobama sa umanjenim tjelesnim sposobnostima trajno osiguran nesmetan pristup, kretanje, boravak i rad.

Istim članom propisno je da su ovi uslovi definisani Uredbom o prostornim standardima, urbanističko-tehničkim uslovima i normativima za sprečavanje stvaranja svih barijera za osobe sa umanjenim tjelesnim sposobnostima. Zakon takođe propisuje da nalog za uklanjanje arhitektonskih barijera daje Ministarstvo, odnosno nadležna općinska/gradska služba, na zahtjev osobe s umanjenim tjelesnim sposobnostima ili njenog staratelja, odnosno udruženja, dok je za uklanjanje istih odnosno omogućavanje slobodnog pristupa građevini i kretanja u građevini osobama s umanjenim tjelesnim sposobnostima, odgovoran vlasnik građevine, odnosno investitor.

Također, Uredbom o prostornim standardima, urbanističko-tehničkim uslovima i normativima za sprječavanje stvaranja arhitektonsko-urbanističkih prepreka za osobe sa umanjenim tjelesnim mogućnostima detaljnije se utvrđuju prostorni standardi, urbanističko-tehnički uslovi i normativi sprječavanje stvaranja arhitektonsko-urbanističkih prepreka koje mogu ometati ili sprečavati

kretanje, boravak i rad osoba umanjениh tjelesnih mogućnosti pri zadovoljavanju njihovih osnovnih životnih, radnih i drugih potreba.

U skladu sa odredbama Zakona o prostornom uređenju i građenju propisano je da nadzor nad provođenjem ovog Zakona i propisa donesenih na osnovu ovog zakona obavlja kantonalna i općinska/gradska urbanističko-građevinska inspekcija koja obavlja kontrolu nad radom subjekata prostornog planiranja i uređenja, sudionika projektovanja i građenja, subjekata i sudionika korištenja, održavanja i uklanjanja građevina i dr.

Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja TK je već 2011. godine prilikom donošenja Zakona o cestovnom prijevozu na području Tuzlanskog kantona („Službene novine TK“, br. 15/11, 2/14, 9/16 i 16/21) propisalo obavezu prevoznicima koji vrše javni prevoz putnika na području kantona da posjeduju autobuse za prijevoz invalidnih lica (član 7.)

Takođe je aktivno učestvovalo u izmjeni Pravilnika o tehničko-eksploatacionim uslovima za vozila kojim se obavljaju pojedine vrste prijevoza (Službene novine FBiH“, br. 51/06, 79/06, 11/09, 56/10, 79/11, 49/13 i 27/22) te je u članu 10. (Vozila za taksi prijevoz) dodat dio koji se isključivo odnosi na taksi vozila za prijevoz osoba sa invaliditetom, a sve u cilju omogućavanja taksi prevoznicima da posjeduju vozila i za ovu kategoriju putnika koji zahtjevaju specifične uslove za vozila kojim se prevoze.

Što se tiče prijevoza putnika na federalnim linijama, tu ne postoje propisani uslovi za prijevoznike, a kako bi se omogućio prijevoz nepokretnih putnika na duže relacije u okviru registrovanih autobuskih linija.

Na području Tuzlanskog kantona trenutno nema ni jedno taksi vozilo prilagođeno za prijevoz nepokretnih putnika, ali se očekuje da će ih u narednom periodu biti, jer je izmjena pravilnika donesena tek sredinom 2022. godine.

Kod prijevoza putnika u linijskom cestovnom prijevozu putnika na području kantona prijevoznik „GiPS“ doo Tuzla posjeduje 82 autobusa za olakšan ulazak putnika sa invaliditetom i putnika u kolicima, sa posebno određenim mjestima u autobusu kako bi se smjestili i bezbjedno prevozili. Oni saobraćaju na više linija u kantonu, te su ovim prevozom pokriveni grad Tuzla, Živinice, Lukavac i Srebrenik i općina Kalesija.

Ovdje je jedina prepreka to što sva autobuska stajališta nemaju trotoar sa koga bi se nesmetano i lako ulazilo i izlazilo iz autobusa, ali u ovim slučajevima vozači autobusa imaju obavezu pomoći ovakvim putnicima ukoliko nemaju pratioca.

U proceduri je donošenje novog Zakona o cestovnom prijevozu Federacije BiH, tako da je ovo prilika da se otklone određeni nedostaci u ovoj oblasti.

2.6.ZAPOŠLJAVANJE

Zakonodavni okvir

- Ustav BiH,
- Zakon o radu („Službene novine Federacije BiH“, br. 26/16, 89/18, 23/20 - odluka Ustavnog Suda, 49/21, 44/22 i 39/24),

- Zakon o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba (“Službene novine F BiH”, broj: 41/01, 22/05 i 9/08),
- Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba s invaliditetom („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine”, broj 9/10),
- Zakon o zabrani diskriminacije («Sl.glasnik BiH »,br. 59/09 i 66/16).

Pravo na rad je jedno od osnovnih ljudskih prava koje garantuju i štite ključni međunarodni dokumenti koji polaze od principa da svaki čovjek ima jednaka, neotuđiva i univerzalna prava koja proizlaze iz dostojanstva svih ljudskih bića.

Pravo na rad podrazumijeva pravo na slobodan izbor zaposlenja odnosno zapošljavanje kao osnovni način socijalnog uključivanja u sve društvene tokove, što omogućava ekonomsku i socijalnu sigurnost.

Sve države su dužne to pravo obezbijediti i osobama sa invaliditetom, ne samo kao izvor egzistencije već i kao način njihove društvene uključenosti.

U zakonodavstvu BiH, zapošljavanje osoba sa invaliditetom regulisano je međunarodnim izvorima koji su ratifikacijom postali dio pravnog sistema BiH, te propisima koji se donose i primjenjuju u njenim sastavnim dijelovima.

Bosna i Hercegovina je ratificirala Konvenciju o pravima osoba sa invaliditetom čime se obavezala da će svoje zakonodavstvo uskladiti sa standardima Konvencije.

Među međunarodnim izvorima relevantnim za zapošljavanje osoba sa invaliditetom od posebne važnosti su standardi utvrđeni u ratificiranim konvencijama MOR-a koje su na snazi u BiH.

Stanje u oblasti zapošljavanja

Bosna i Hercegovina, zajedno sa svojim entitetima, ustavima garantuje najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava. Ustavne i zakonske obaveze nalažu da se svim građanima obezbijedi ravnopravan i potpun pristup ostvarivanju ljudskih prava, uključujući pravo na rad, zapošljavanje i profesionalnu rehabilitaciju.

Rad i zapošljavanje predstavljaju ključnu stepenicu ka potpunoj socio-ekonomskoj integraciji osoba sa invaliditetom.

Zapošljavanjem osoba sa invaliditetom ekonomija, ali i društvo u cjelini, ostvaruju višestruke koristi. U prvom redu, zapošljavanje je najefikasniji način uključivanja osoba sa invaliditetom u sve životne tokove i najbolja odbrana od socijalne isključenosti.

Donošenjem Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba sa invaliditetom u Federaciji BiH (Službene novine Federacije BiH, br. 9/10) i osnivanjem Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom Federacije BiH, stvoreni su preduslovi koji osobama sa invaliditetom u Federaciji BiH omogućuju radno osposobljavanje, konkurentno i održivo zaposlenje, očuvanje zaposlenja, te napredovanje u karijeri. Ovim Zakonom se uređuju pitanja zapošljavanja osoba sa invaliditetom pod općim i posebnim uslovima, odnosno na otvorenom tržištu rada i u ustanovama ili privrednim društvima koja su osnovana radi zapošljavanja osoba sa invaliditetom. Zakonom su utvrđene kvote za obaveze poslodavaca po kojima su poslodavci dužni imati i povećavati broj zaposlenih osoba sa invaliditetom u utvrđenim rokovima, kao i obaveze poslodavca koji ne ispuni pomenute kvote da mjesečno pri isplati plaća obračunaju i uplate u Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom.

Trenutno je proceduri donošenje novog Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba sa invaliditetom u Federaciji BiH.

Lica sa invaliditetom zapošljavaju se i rade na tržištu rada pod općim i posebnim uvjetima. Pod općim uvjetima zapošljavaju se lica sa invaliditetom na otvorenom tržištu rada, u državnim organima, organima pravosuđa, organima lokalne uprave, javnim službama, ustanovama, fondovima, javnim preduzećima, privrednim društvima i drugim pravnim licima koja nisu osnovana za zapošljavanje lica sa invaliditetom u skladu sa zakonom. Prednost pri zapošljavanju u navedenim subjektima u okviru javnog sektora imaju lica sa invaliditetom, ako pored općih ispunjavaju i posebne uvjete za radno mjesto.

Pod posebnim uvjetima zapošljavaju se lica sa invaliditetom u ustanovi ili privrednom društvu koja su osnovana radi zapošljavanja lica sa invaliditetom.

Zapošljavanjem pod posebnim uvjetima, u smislu ovog Zakona, smatra se i zapošljavanje u organizacijama lica sa invaliditetom i samozapošljavanje (pokretanje obrta, obavljanje samostalne djelatnosti i obavljanje poljoprivredne djelatnosti kao jedinog i glavnog zanimanja). Pravo na zapošljavanje pod posebnim uvjetima imaju lica sa invaliditetom sa najmanje 60% invaliditeta, lica sa najmanje 70% tjelesnog oštećenja, ukoliko to oštećenje ima za posljedicu smanjenje radne sposobnosti iz člana 3. citiranog Zakona i lica sa lakom i umjerenom mentalnom retardacijom.

Pod posebnim uvjetima smatraju se uvjeti koji su prilagođeni psihofizičkim i drugim sposobnostima lica sa invaliditetom.

Subjekti koji ne ispune navedene obaveze dužni su mjesečno pri isplati plaća obračunati i uplatiti u Fond za podsticanje rehabilitacije i zapošljavanja lica sa invaliditetom novčani iznos u visini 25% od prosječne plaće u Federaciji za svako lice sa invaliditetom koje su bili dužni zaposliti u skladu sa propisanim uslovima.

Privredni i drugi pravni subjekti koji su osnovani u skladu sa zakonom, a ne podliježu obavezi zapošljavanja lica sa invaliditetom iz člana 18. ovog Zakona, mogu zapošljavati ta lica na odgovarajuće poslove u skladu sa Zakonom i po tom osnovu ostvariti određene stimulanse i povlastice.

Pravni subjekti dužni su svakog mjeseca prilikom isplate plaća uplaćivati u Fond poseban novčani iznos u visini 0,5% od iznosa isplaćene mjesečne bruto plaće svih zaposlenih, izuzev ako zapošljavaju lica sa invaliditetom u skladu sa odredbama citiranog Zakona. Kontrolu poštivanja propisa i obaveza uplate propisanih iznosa naknade u Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom dužni su vršiti inspekcijски organi.

Izazovi sa kojima se osobe sa invaliditetom suočavaju u nastojanjima da se integrišu na tržište rada i situacija osoba sa invaliditetom vezana za zapošljavanje i socijalnu sigurnost je izuzetno teška. Nedostatak prilika za zapošljavanje i nepostojanje prikladnog sistema socijalne sigurnosti onemogućava osobama sa invaliditetom vođenje dostojanstvenog života.

Ovakva pitanja zahtijevaju komplementaran rad sa istinskim uključenjem i institucija vlasti, osoba sa invaliditetom i nevladinog sektora kako bi se odredile prikladne politike.

Zapošljavanje je najbolja odbrana od socijalne isključenosti i jedan od glavnih načina da se postigne puno učešće osoba sa invaliditetom u društvu.

Jedan od institucionalnih modela jesu Zakoni o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba sa invaliditetom donešen u oba entiteta.

Osnovna svrha Zakona jeste da se obezbijedi institucionalni okvir koji bi omogućio razvoj i primjenu specifičnih programa koji se bave profesionalnom rehabilitacijom, osposobljavanjem i zapošljavanjem osoba sa invaliditetom na otvorenom tržištu i po posebnim uslovima, koje podržava država i svojim mjerama omogućava olakšice koje stimulišu zapošljavanje osoba sa invaliditetom. Na jednom mjestu se uređuje cijeli proces: od definisanja pojma invaliditeta i smanjene radne sposobnosti, preko novog pristupa profesionalnoj rehabilitaciji koja se organizuje i izvodi i u redovnom sistemu obrazovanja i uz primjenu specijalizovanih mjera i aktivnosti, do zapošljavanja osoba sa invaliditetom na otvorenom tržištu pod opštim uslovima sa jasno ustanovljenim odgovornostima društvenih i državnih struktura i pod posebnim uslovima u preduzećima i ustanovama koje se osnivaju za te svrhe.

Kroz osnivanje *Fondova za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom* kao javne ustanove ostvareni su preduslovi za aktivnije i sistemsko pokretanje procesa zapošljavanje osoba sa invaliditetom. Fondovi imaju zadatak da sprovedu politike razvoja i unaprijeđenja profesionalne rehabilitacije i zapošljavanja osoba sa invaliditetom, sufinansiranje ili finansiranje aktera koji rade na tom poslu, vrše novčane transakcije kod isplate novčanih stimulansa i vrše nadzor nad provođenjem programa koji koriste sredstva za zapošljavanje osoba sa invaliditetom.

Zakonom o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba je propisano da nijedna osoba ne može biti stavljena u nepovoljniji položaj zbog tjelesnih i duševnih poteškoća. Federalni zavod za zapošljavanje ovlašten je ovim zakonom da prati i predlaže mjere za unapređivanje profesionalne rehabilitacije i zapošljavanja osoba sa invaliditetom i da osigurava stvaranje uslova za njihovo zapošljavanje u saradnji sa lokalnim službama za zapošljavanje.

U skladu sa Zakonom o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba (Službene novine Federacije BiH, broj: 55/00, 41/01, 22/05 i 9/08), JU Služba za zapošljavanje Tuzlanskog kantona, Tuzla, u saradnji sa Federalnim zavodom za zapošljavanje, Sarajevo, kontinuirano kreira i realizuje programe sufinansiranja zapošljavanja osoba koje se nalaze na evidenciji biroa za zapošljavanje.

Programi se realizuju s ciljem zapošljavanja nezaposlenih sa posebnom socijalnom i rodnom osjetljivošću radi njihovog zapošljavanja, sprječavanja dugotrajne nezaposlenosti, očuvanja i unapređenja radnih sposobnosti, kao i stvaranja uslova za jačanje konkurentnosti mladih osoba bez radnog iskustva kroz osposobljavanje za rad u struci i sticanje prvog radnog iskustva.

Svrha provođenja navedenih programa ogleda se u težnji da se olakša integracija na tržištu rada, da se spriječi dugotrajna nezaposlenost i da se doprinese smanjenju stope nezaposlenosti.

U skladu sa članom 59. Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom, Služba za zapošljavanje izdvaja 5% od ukupnih sredstava planiranih finansijskim planom za aktivnu politiku zapošljavanja u tekućoj godini u Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom.

Federalni zavod za zapošljavanje potiče poslodavce na zapošljavanje osoba sa invaliditetom na način da osnovni iznos sufinansiranja zapošljavanja povećava za 10% za, pored ostalih, sljedeće kategorije nezaposlenih osoba:

- radno-sposobne osobe sa invaliditetom,
- djeca i supružnici osoba s invaliditetom od 60% i više.

Prema Platformi o društvenom/socijalnom poduzetništvu koju je inicirao Federalni zavod za zapošljavanje, socijalno ili društveno poduzetništvo kontinuirana je privredna aktivnost koja upotrebljava poduzetničke alate za rješavanje društvenih i/ili ekoloških problema, sa primarnim ciljem usmjeravanja ostvarenog profita ka ispunjavanju društvenih, etičkih, razvojnih ciljeva od općeg značaja za zajednicu.

Kroz tu platformu je posebno istaknuta važnost integracije osoba sa invaliditetom, sa posebnim naglaskom na žene sa invaliditetom, kao višestruko marginaliziranu socijalnu grupu s karakterističnim osobenostima.

Biroi za zapošljavanje vode evidencije nezaposlenih osoba sa invaliditetom koje traže zaposlenje, te provode aktivnosti u svrhu povezivanja nezaposlene osobe koja traži zaposlenje, kao i zaposlene osobe koja traži promjenu zaposlenja, sa poslodavcem kojem je potreban zaposlenik radi zaključivanja ugovora o radu.

Aktivno traženje posla i raspoloživost za rad podrazumijeva sva djelovanja nezaposlene osobe i Službe za zapošljavanje usmjerena na pronalaženje zaposlenja koje odgovara stručnim, radnim i ličnim sposobnostima i vještinama nezaposlene osobe.

Aktivno traženje posla obuhvata redovno javljanje službi za zapošljavanje kao i javljanje na svaki poziv Službe u svrhu posredovanja u zapošljavanju, učešće u grupnom informisanju, učešće u individualnim savjetovanjima u cilju utvrđivanja stručnih, radnih i ličnih mogućnosti nezaposlene osobe, učešće u individualnim konsultacijama, učešće u utvrđivanju aktivnosti u svrhu pripreme za zapošljavanje, učešće u utvrđivanju aktivnosti i ciljeva individualnog plana zapošljavanja, te rokova izvršenja, učešće u provedbi aktivnosti utvrđenih individualnim planom zapošljavanja, samoinicijativno javljanje na slobodna radna mjesta i druge aktivnosti u svrhu zapošljavanja.

Grupno informisanje podrazumijeva, pored ostalog, upoznavanje sa aktivnostima koje je obavezna provoditi nezaposlena osoba u saradnji sa Službom za zapošljavanje, informisanje o kretanjima na tržištu rada u Bosni i Hercegovini i na regionalnom planu, upoznavanje s postupcima i tehnikama aktivnog traženja posla.

Individualnim savjetovanjem utvrđuju se stručne, radne i lične mogućnosti nezaposlene osobe u svrhu definiranja individualnog plana zapošljavanja. Uključivanjem u aktivnosti u svrhu pripreme za zapošljavanje nezaposlena osoba stiče i razvija vještine za aktivno traženje posla i kompetencije za upravljanje karijerom.

Individualni plan zapošljavanja je obavezujući dokument u kojem su definirane aktivnosti i obaveze nezaposlene osobe i Službe za zapošljavanje, kao i rokovi njihovog provođenja.

Individualni plan zapošljavanja utvrđuje ovlaštena osoba u Službi za zapošljavanje u saradnji sa

nezaposlenom osobom na prvom individualnom savjetovanju.

Individualni plan zapošljavanja sadrži popis poslova i zanimanja koje nezaposlena osoba može obavljati prema njenim utvrđenim stručnim, radnim i ličnim mogućnostima, te potrebama tržišta rada, popis aktivnosti koje će nezaposlena osoba provoditi u cilju zapošljavanja, popis aktivnosti u svrhu pripreme za zapošljavanje i rokove za izvršenje tih aktivnosti, vrijeme međusobnih kontakata nezaposlene osobe i ovlaštene osobe u Službi za zapošljavanje kroz dogovorenu aktivnost i individualne konsultacije.

Individualni plan zapošljavanja se usklađuje ukoliko nastupe okolnosti koje zahtijevaju promjenu popisa poslova i zanimanja, te aktivnosti koje će nezaposlena osoba provoditi u cilju zapošljavanja.

Prema podacima mjesečnog pregleda aktivnosti na evidenciji Službe za zapošljavanje Tuzlanskog kantona **zaključno sa 31.12.2024. godine godine evidentirano je 595 nezaposlenih osoba sa invaliditetom, od čega su 256 žene.**

Ukupno	VSS	VŠ	SSS	NSS	VKV	KV	PK	NK
595	13	3	98	1		311	33	136
256	12	3	51			121	12	57

Ratnih vojnih invalida je prema navedenoj evidenciji 439, od čega je 5 žena.

Ukupno	VSS	VŠ	SSS	NSS	VKV	KV	PK	NK
439	1	1	33			146	13	245
5								5

Međutim, broj i procenat nezaposlenih osoba sa invaliditetom u odnosu na ukupan broj nezaposlenih osoba koje se nalaze na evidenciji biroa za zapošljavanje nije moguće precizno utvrditi, s obzirom da je evidentno da osobe sa invaliditetom prilikom prijave na evidencije biroa za zapošljavanje izbjegavaju navesti da su osoba sa invaliditetom jer smatraju da bi im to umanjilo prilike za zapošljavanje.

Da bi osoba sa invaliditetom mogla kao takva biti evidentirana u evidenciji biroa za zapošljavanje, potrebno je prilikom prijave na evidenciju naglasiti invalidnost ili se ista evidentira ako je invaliditet očigledan.

JU Služba za zapošljavanje TK Tuzla u skladu sa članom 12. Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba sa invaliditetom postupa po zahtjevima za priznavanje prava na profesionalnu rehabilitaciju, koje osobi sa invaliditetom omogućava prijavu na javni poziv za dodjelu sredstava za finansiranje i sufinansiranje programa održivosti zaposlenosti, razvoja privrednih društava za zapošljavanje osoba sa invaliditetom i zaštitnih radionica, te programa profesionalne rehabilitacije osoba sa invaliditetom.

Proces profesionalne rehabilitacije podrazumijeva dokvalifikaciju/nastavak školovanja prema kriterijima javnih poziva koji se objavljuju od strane Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom.

Cilj navedenog je osigurati da su osobama sa invaliditetom na raspolaganju odgovarajuće mjere profesionalne rehabilitacije kao i poboljšanje mogućnosti zapošljavanja osoba sa invaliditetom na otvorenom tržištu rada, što u konačnici ima za cilj integraciju osoba sa invaliditetom u društvo. Nedostaci koji se javljaju u implementaciji zapošljavanja osoba sa invaliditetom ogledaju se u činjenici da osobe sa invaliditetom rijetko uspijevaju da zadrže posao u vidu trajnog zaposlenja. Češća je praksa da su ove osobe zaposlene samo na određeni period u okvirima javnih programa i projekata, te se nakon toga ponovo javljaju na evidenciju biroa za zapošljavanje.

Zbog navedenog, nivo trajne zapošljivosti osoba sa invaliditetom na tržištu rada je niži u odnosu na zapošljavanje na određeno vrijeme.

S tim u vezi, a zbog činjenice da nakon prestanka radnog odnosa ponovo budu prinuđeni javiti se na evidenciju nezaposlenih osoba, nije moguće kontinuirano pratiti dinamiku njihovog zapošljavanja i utvrđivati precizne podatke o broju osoba sa invaliditetom koje su se zaposlile u toku jedne godine.

Položaj osoba sa invaliditetom kada je riječ o mogućnostima zapošljavanja karakteriše nedostatak interakcije između ponude i potražnje na tržištu rada, proces edukacije, odnosno obrazovanje koje nije usklađeno sa potrebama tržišta rada, što je naročito evidentno kod osoba koje imaju veći stepen invalidnosti.

Zbog toga se često ne ostavlja prostor osobi sa invaliditetom da po završetku obrazovanja pronađe adekvatno trajno zaposlenje.

2.7. KULTURA I SPORT

Oblast sporta

Kada je u pitanju zakonodavni okvir Ministarstva za kulturu sport i mlade Tuzlanskog kantona, korisnici prava ostvaruju u skladu sa Zakonom o Sportu – prečišćeni tekst ("Službene novine Tuzlanskog kantona". broj: 11/21), te na osnovu godišnjih Odluka o utvrđivanju uslova, kriterija i postupka za raspodjelu sredstava sa potrošačke jedinice 32010002 – tjelesna kultura i sport.

U 2024. godini usvojena je Odluka o utvrđivanju uslova, kriterija i postupka za raspodjelu sredstava sa potrošačke jedinice 32010002 – tjelesna kultura i sport za 2024. godinu, („Službene novine Tuzlanskog kantona“ broj: 9/24), na osnovu koje su raspisani svi Javni pozivi iz oblasti tjelesna kultura i sport te dodijeljena sredstva po drugim osnovima.

U planu i programu rada našeg Ministarstva se nalazi i početak aktivnosti na izradi Strategija razvoja sporta Tuzlanskog kantona za naredni period.

Oblast kultura i mladi

Ministarstvo za kulturu, sport i mlade Tuzlanskog kantona u okviru resorne nadležnosti saraduje sa licima sa invaliditetom i podržava njihov rad, u dijelu koji se odnosi na mlade i kulturu. Podrška se ogleda kroz učešće u događajima u skladu sa mogućnostima i raspoloživim vremenom, kao i organizovanju prijema kod Ministra, ali i konkretno kroz dodjelu sredstava na javnim pozivima, a na osnovu odluka o kriterijama za dodjelu, koje donosi Vlada Tuzlanskog kantona na prijedlog ovog ministarstva. Ministarstvo od trenutka osnivanja 2018. godine

podržava Udruženje slijepih TK za štampanje časopisa za slijepa i slabovidna lica, na način da je odgovorno za izradu pojedinačne odluke i pravdanje sredstava, a sredstva se dodjeljuju sa pozicije Vlade Tuzlanskog kantona.

Strategija prema mladima Tuzlanskog kantona za period 2020-2024 i Strategija razvoja Tuzlanskog kantona za period 2021-2027 obuhvataju i mlade sa invaliditetom i iste sadrže mjere koje se odnose na navedenu kategoriju.

- a) Iznos dodijeljenih sredstava po Javnom pozivu na poziciji Tjelesna kultura i sport za 2024. godinu od ukupno 789.000,00 KM za sportske organizacije osoba sa invaliditetom:

Rbr	Naziv sportske organizacije	Iznos
(VRHUNSKI I KVALITETNI SPORT – VRHUNSKI I KVALITETNI SPORT LICA SA INVALIDITETOM - seniorska kategorija) 85.512,00 KM		
1.	Streljački klub osoba sa invaliditetom Tuzla	6.818,00
2.	Streljački klub osoba sa invaliditetom Živinice	5.200,00
3.	Sportski klub invalida sjedeće odbojke "Sinovi Bosne" Lukavac	13.636,00
4.	Košarkalki invalidski klub "Zmaj" Gradačac	13.520,00
5.	Odbojkaški klub invalida "Drina" Sapna	10.401,00
6.	Invalidski odbojkaški klub "Tigar 119" Banovići	8.090,00
7.	Odbojkaški klub invalida "Kalesija" Kalesija	7.858,00
8.	Klub sjedeće odbojke "26 avgust" Mramor	6.818,00
9.	Odbojkaški klub invalida "Živinice" Živinice	6.818,00
10	Klub specijalnih sportova "Sunce" Tuzla	6.353,00
APLIKACIJSKI OBRAZAC 4 SPORTSKE MNIFESTACIJE 19.770,00 KM		
1.	SKISO "Sinovi Bosne" Lukavac	6.000,00
2.	Odbojkaški klub invalida "Drina" Sapna	2.900,00
3.	Streljački klub osoba sa invaliditetom Tuzla	1.800,00
4.	Odbojkaški klub invalida "Živinice" Živinice	1.570,00
5.	Invalidski odbojkaški klub "Tigar 119" Banovići	2.000,00
6.	Klub specijalnih sportova "Sunce" Tuzla	2.000,00
7.	Klub sjedeće odbojke "26. avgust" Mramor	2.000,00
8.	Odbojkaški klub invalida "Kalesija" Kalesija	1.500,00
APLIKACIJSKI OBRAZAC 4 (SPORTSKA DJELATNOST GRANSKIH SPORTSKIH SAVEZA I GRANSKIH SPORTSKIH SAVEZA LICA SA INVALIDITETOM KANTONA) 2.500,00 KM		

1.	Streljački savez invalidnih lica Tuzlanskog kantona	2.500,00
Napomena: po Javnom pozivu na poziciji Tjelesna kultura i sport za 2024 podržano je 19 programa/projekata od 165 ukupno koji su zadovoljili uslove iz Javnog poziva. Ukupno raspoloživi iznos za navedene namjene je bio 789.000,00 KM Ukupno dodijeljeno za Sportske organizacije osoba sa invaliditetom: 107.782,00 KM ili 13,66%		

b) Iznos dodijeljenih sredstava sa pozicije Tekuća rezerva Vlade TK za sportske organizacije osoba sa invaliditetom:

Rbr	Naziv sportske organizacije	Iznos
1.	SKISO "Sinovi Bosne" Lukavac (Srebrena Euroliga 2024)	6.000,00 KM
2.	Paraolimpijski komitet BiH (Svjetski kup Nju Delhi - streljaštvo)	8.000,00 KM
Ukupno:		14.000,00 KM

c) Iznos dodijeljenih sredstava sa pozicije Tjelesna kultura i sport za 2024 – Pojedinačne odluke Ministarstva, za sportske organizacije osoba sa invaliditetom:

Rbr	Naziv sportske organizacije	Iznos
	Paraolimpijski komitet BiH (Evropsko prvenstvo Španija - streljaštvo)	6.000,00 KM
	SKISO "Sinovi Bosne" Lukavac (Zlatna Euroliga)	5.000,00 KM
	Eko ronilačka grupa invalida iz Lukavca	1.000,00 KM
	Odbojkaški klub invalida „Čelić“ iz Čelića	3.000,00 KM
	Udruženje gluhih i nagluhih za sport „Omladinac“ Grad Tuzla	500,00 KM
Ukupno:		15.500,00 KM

Ukupno dodijeljenih sredstava od strane Ministarstva za kulturu, sport i mlade Tuzlanskog kantona, sportskim organizacijama osoba sa invaliditetom u 2024. godini:

a) + b) + c) = 107.782,00 + 14.000,00 + 15.500,00 = 137.282,00 KM.

Ministarstvo za kulturu, sport i mlade Tuzlanskog kantona je u 2024. godini po Javnom pozivu za dodjelu sportskih stipendija za sportiste i trenere, za 2024. godinu (rezultati ostvareni u 2023. godini) dodijelilo:

- 15 stipendija sportistima i trenerima u invalidskom sportu i specijalnoj olimpijadi u ukupnom iznosu od 32.628,00 KM.

Također, Ministarstvo za kulturu, sport i mlade Tuzlanskog kantona sufinansira i rad Sportskog saveza Invalida Tuzlanskog kantona. Iznos podrške u 2023. godini je iznosio 17.000,00 KM za redovne aktivnosti te 7.000,00 KM za manifestaciju „Izbor sportiste“. U 2024. godini, iznos sredstava za rad Sportskog saveza Invalida Tuzlanskog kantona iznosio je 22.000,00 KM što je za 5.000,00 KM više nego u 2023. godini uz napomenu da je nosioc aktivnosti na manifestaciji „Izbor sportiste 2025“ bio Sportski savez TK te da je iznos od 7.000,00 KM udružen sredstvima Sportskog saveza TK.

2.8. ORGANIZACIJE OSOBA SA INVALIDITETOM

Organizacije osoba sa invaliditetom čije je područje djelovanja cijela Bosna i Hercegovina u osnovaju se u skladu sa Zakonom o udruženjima i fondacijam BiH, a organizacije čije je područje djelovanja Federacija BiH u skladu sa Zakonom o udruženjima i fondacijama FBiH („Službene novine FBiH“, broj 45/02).

Nevladine organizacije imaju veliku ulogu u promociji i zagovaranju prava osoba sa invaliditetom.

UN Konvencijom o pravima lica sa invaliditetom se kaže da lica s invaliditetom trebaju imati mogućnost da aktivno budu uključena u procese donošenja odluka vezanih za politike i programe, posebno one koji ih se direktno tiču. Članom 4. stav 3, propisano je da se države potpisnice prilikom izrade i provođenja zakonskih propisa i politike za primjenu Konvencije, kao i u drugim procesima donošenja odluka vezanih za lica sa invaliditetom, redovno konsultuju i aktivno uključuju lica sa invaliditetom, uključujući djecu sa invaliditetom, kroz organizacije koje ih predstavljaju.

U dijelu Konvencije u kojem se govori o učešću u političkom i javnom životu lica sa invaliditetom u članu 29. tačka b.2. stvorena je obaveza da države potpisnice garantuju licima sa invaliditetom „osnivanje i pristupanje organizacijama lica sa invaliditetom kako bi ih one predstavljale na međunarodnom, nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou“. Odredba člana 33. stav 1. Konvencije garantuje pravo organizacijama lica sa invaliditetom da budu uključene i potpuno učestvuju u praćenju primjene Konvencije. Pomenute odredbe Konvencije su dakle, stvorile obaveze za države članice da omoguće i zakonski regulišu pitanje organizovanja lica sa invaliditetom odnosno njihovo pravo da osnivaju organizacije koje će ih predstavljati i u njihovo ime pregovarati na određenim nivoima i koje će ravnopravno sa ostalim nadležnim subjektima pratiti primjenu Konvencije.

Zbog specifičnosti položaja, organizacionog ustrojstva, finansiranja i drugih aspekata postojanja i rada invalidskih organizacija u odnosu na druge nevladine organizacije donešen je Zakon o organizacijama i reprezentativnim organizacijama OSI i civilnih žrtava rata Federaciji BiH („Službene novine Federacije BiH“, broj 61/22 i 94/22). Ovim zakonom uređuje se definicija, postupak i uslovi sticanja statusa organizacijama osoba sa invaliditetom i organizacije civilnih žrtava rata, statusa reprezentativne organizacije osoba sa invaliditetom i reprezentativne organizacije civilnih žrtava rata, područje djelovanja, svrha i ciljevi djelovanja, vođenje registra organizacija, finansiranje i dr. S obzirom da ima određenih nejasnoća i neusklađenosti u primjeni Zakona, kasni se sa implemtacijom navedenog zakona. Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i povratak objavilo je Javni poziv za registraciju kantonalnih organizacija osoba sa invaliditetom i organizacija civilnih žrtava rata. Reforma socijalne zaštite treba biti zasnovana na partnerstvu vladinog i nevladinog sektora sa jasnom vizijom i konkretnom akcijom usmjerenom prema krajnjem korisniku, posebno radi preraspodjele siromaštva i približavanju usluga u socijalnom radu i socijalnoj zaštiti korisnicima.

Nevladine organizacije imaju značajno iskustvo u namicanju sredstava od stranih donatora. Bitno je istaći da, pored iskustva u projektnom finansiranju, NVO-e imaju i druge resurse, kao što su: educirano osoblje, saradnike i volontere, znanja i vještine vezane za primjere pozitivne prakse u vaninstitucionalnim oblicima zaštite, prostor i opremu što značajno uvećava njihov ukupan doprinos socijalnoj zaštiti. Navedeni resursi su značajne pretpostavke za razvoj partnerskih odnosa sa vladinim sektorom, što omogućava maksimalno korištenje prednosti i

prevazilaženje slabosti oba sektora, odnosno unaprjeđenje kvaliteta socijalne zaštite lica u stanju socijalne potrebe na nivou lokalne zajednice i njihovog socijalnog uključivanja.

U skladu sa procesom reforme socijalne zaštite i trendom razvoja međusektorskog partnerstva u oblasti socijalne zaštite, *Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i povratak Tuzlanskog kantona*, u skladu sa raspoloživim budžetom, pruža podršku realizaciji projekata koji imaju za cilj podršku deinstitucionalizaciji i razvoju alternativnih oblika socijalnih usluga na nivou lokalne zajednice. Projektima su podržane vaninstitucionalne socijalne usluge: dnevni centri za djecu i mlade, dnevni centri za odrasle, pomoć i njega u kući, defektološki, logopedski, fizioterapeutski i druge tretmani, profesionalna rehabilitacija i zapošljavanje, sportske aktivnosti i dr. Za ove projekte kroz realizaciju Programa za materijalno zbrinjavanje, u 2024. godini osigurana su sredstva u iznosu od 382.000,00 KM, a podržano je ukupno 19 projekata nevladinih organizacija i društva.

Na području Tuzlanskog kantona djeluje veliki broj organizacija osoba sa invaliditetom, za koje treba preispitati da li u skladu sa Zakonom o udruženjima i fondacija FBiH, ispunjavaju uslove za dalji rad. U tom pogledu neophodan je i kontinuirani inspekcijski nadzor, koji se u praksi ne provodi u dovoljnoj mjeri. Također, navedenim zakonom je propisano da se vrši brisanje iz registra udruženja ukoliko su ispunjeni zakonski uslovi, odnosno uslovi za prestanak djelovanja. Zakonom je propisano da će se smatrat da je udruženje prestalo djelovati: 1) ako je proteklo dvostruko više vremena od vremena utvrđenog statutom udruženja za održavanje skupštine, a skupština udruženja nije održana; 2) ako se broj članova udruženja smanji ispod broja određenog ovim zakonom za osnivanje udruženja, a skupština udruženja u roku od tri mjeseca od dana nastupanja ove okolnosti ne donese odluku o prijemu novih članova.

Prema informacija koje su dostavljeni od strane Kantonalne uprave za inspekcijske poslove TK-a, navedeno je da iz oblasti socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom u protekle dvije godine nisu vršeni inspekcijski nadzori nad radom udruženja čija je osnovna djelatnost vezana za osobe sa invaliditetom. Dodatan problem predstavlja i što Ministarstvo pravosuđa i uprave TK-a, ne dostavlja rješenja nadležnoj upravi za inspekcijske poslove, a kako je to propisano članom 29. Zakona o udruženjima i fondacijama FBiH.

Prema dostavljenim podacima od strane Ministarstva pravosuđa i uprave TK-a na području Tuzlanskog kantona djeluje **81 udruženje** čija je osnovna djelatnost vezana za osobe sa invaliditetom. Prema navodima Ministarstva pravosuđa i uprave TK-a, u 2017. godini realizovan je projekat sa Federalnim ministarstvom pravde kojim je uspotavljen elektronski Registar udruženja i fondacija koji obuhvata kako udruženjima i fondacije registrovane u Federalnom ministarstvu pravde tako i udruženja registrovana u kantonalnim ministarstvima, te je obaveza svakog kantonalnog ministarstva pravde da sva Rješenja o upisu kao i Rješenja o upisu promjena unosi u zajednički elektronski registar koji je dostupan javnosti na stranici Federalnog ministarstva pravde. Također, Ministarstvo pravosuđa i uprave TK-a, navode da se susreću sa brojnim problemima prilikom registracije udruženja, zbog čega smatraju da bi trebalo proširiti kriterije za upis novih udruženja u Registar, a onda i jasno definisati način i postupak vršenja promjena u Registru što bi se po njihovim navodima moglo postići jedino izmjenama Zakona o udruženjima i fondacijama.

U vezi ovog problema u prethodnom periodu Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i povratak TK-a, se obraćalo Ministarstvu pravosuđa i uprave TK-a, kao i Kantonalnoj upravi za

inspekcijske poslove, kako bi se poduzele mjere na rješavanju ovog problema, što bi doprinjelo uređenju stanja u ovoj oblasti i uspostavljanju saradnje i partnerskih odnosa sa udruženjima koja ispunjavaju zakonske uslove za djelovanje .

Kao što smo već ranije naveli u dijelu informacije koja se odnosi na oblast boračko-invalidske zaštite na području Kantona egzistira Savez ratnih vojnih invalida TK, te 13 općinskih organizacija članica Saveza RVI TK, 5 organizacija sa područja RS-a i jedna sa područja BD BiH, takođe članice kantonalnog Saveza. Kantonalna udruženja pripadnika branilačke populacije od posebnog društvenog interesa, definisana Odlukom o utvrđivanju uslova za rad i aktivnosti kantonalnih udruženja pripadnika branilačke populacije od posebnog društvenog interesa i postupka za dodjelu finansijskih sredstava ("Službene novine TK", br. 9/21 i 17/22), pa samim tim i Savez ratnih vojnih invalida Tuzlanskog kantona, najvećim dijelom se finansiraju iz budžeta Tuzlanskog kantona. Odlukom o visini i rasporedu sredstava kantonalnim udruženjima pripadnika braniteljske populacije od posebnog društvenog interesa za 2024. godinu, broj:15/1-11-004461-24 od 27.02.2024. godine, za Savez ratnih vojnih invalida TK bila su predviđena sredstva u iznosu od 304.250,00 KM.

Počevši od 01.01.2025. godine, kantonalna boračka udruženja od posebnog društvenog interesa finansiraju se na način koji je propisan Uredbom o utvrđivanju visine, uslova i postupka odobravanja sredstava za rad i aktivnosti kantonalnih udruženja pripadnika branilačke populacije od posebnog društvenog interesa na području Tuzlanskog kantona, broj: 02/1-04-30217/24 od 26.12.2024. godine, a u skladu sa Programom utroška sredstava za rad i aktivnosti kantonalnih udruženja pripadnika branilačke populacije od posebnog društvenog interesa Tuzlanskog kantona za 2025. godinu, broj: 02/1-11-6933/25 od 25.03.2025. godine, koji se primjenjuje od 01.01.2025. godine. Za 2025. godinu predviđena su sredstva od 349.887,00 KM.

2.9.SERVISI PODRŠKE LICIMA SA INVALIDITETOM

Normativni okvir za uspostavljanje, funkcioniranje i razvoj servisa podrške za osobe sa invaliditetom ima pravni osnov u međunarodnim i domaćim strateškim i pravnim dokumentima.

Servisi podrške podrazumijevaju spektar usluga u lokalnoj zajednici koje doprinose potpunom uključivanju osoba sa invaliditetom u život zajednice i služe kao podrška socio-ekonomskom razvoju na jednakim osnovama sa drugima. U užem smislu uključuju servise podrške u oblasti socijalne i zdravstvene zaštite, obrazovanja i zapošljavanja, kao što su dnevni centri za djecu i mlade sa invaliditetom, centri za osnaživanje i rehabilitaciju, tumači znakovnog jezika za gluhe, pristupačnost informacija i komunikacija, otklanjanje arhitektonskih barijera, stanovanje uz podršku za osobe sa intelektualnim teškoćama, obezbjeđenje personalnih asistenata za osobe sa najtežim invaliditetom, asistencija na radnom mjestu, asistenti u nastavi, savjetovanje, savjetovanje u cilju pripreme za zapošljavanje, socijalno-edukativne usluge, itd. U 2023. godini donešen je Zakon o upotrebi znakovnog jezika u Tuzlanskom kantonu (Službene Novine Tuzlanskog kantona br. 12/23).

Činjenica je da servisi podrške podrške koji se trebaju pružati licima sa invaliditetom su nedovoljno razvijeni.

3. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

-Zakonodavstvo u FBiH nije usklađeno sa Konvencijom UN o pravima osoba sa invaliditetom i drugim konvencijama i međunarodnim dokumentima koje je BiH potpisala i ratifikovala;

-Različiti međunarodni dokumenti, rezolucije i deklaracije pozivaju se na jednakost u društvu i ostvarivanju prava, ali su u stvarnosti uočene mnoge razlike i znatno lošiji položaj osoba s invaliditetom, te se jasno uočava znatna povezanost između siromaštva i invaliditeta, koji se nalaze u uzročno-posljedičnom odnosu;

- Politike u ovoj oblasti provodi više nadležnih organa kroz pojedinačne politike u oblasti zdravstvene zaštite, rada, zapošljavanja, boračko-invalidske zaštite, zaštite civilnih žrtava rata, i socijalne zaštite;

- Ovako podijeljena nadležnost rezultira neujednačenošću prava lica sa invaliditetom s obzirom na uzrok invalidnosti, mjesto boravka i odsustvom zajedničkih kriterija pod kojima se prava ostvaruju. Zbog toga postoje velike razlike u pravima s obzirom na status pojedinih kategorija lica sa invaliditetom. Pojedine kategorije ostvaruju prava već sa 20%, druge sa 60, a određene kategorije sa 90% invaliditeta. Isto tako, vrlo su velike razlike u osnovicama od kojih se određuju osnovice za naknade: lična invalidnina, novčana naknada za pomoć i njegu od strane drugog lica i naknade za ortopedski dodatak, a zbog čega se uočava velika razlika u primanjima za određene kategorije;

- Na području Tuzlanskog kantona u oblasti socijalne zaštite evidentirano je ukupno 11.508 osoba sa invaliditetom sa utvrđenim procentom invalidnosti 90 i 100 %, od čega ukupno 490 djece, zatim 1.254 civilnih žrtava rata. U oblasti boračko-invalidske zaštite, evidentirano je 5.656 ratnih vojnih invalida sa utvrđenim procentom invalidnosti od 20 - 100 %;

- U 2023. godini izmjenama i dopunama Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom, znatno su uvećani iznosi invalidnina (cca 70 %), što je doprinjelo poboljšanju materijalnog položaja osoba sa invaliditetom. Ovo je bilo prvo povećanje od 2009. godine;

-Izmjenama i dopunama Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom („SL.Novine FBiH“, br.19/09), u 2009.godini ukinuto je pravo za 12334 lica sa invaliditetom sa procentom oštećenja organizma 60 %, 70 % i 80, što je diskriminirajuće u odnosu na ostala lica sa invaliditetom koja pripadaju drugoj grupaciji kategorija sa istim procentom oštećenja a jasno je da imaju iste potrebe;

-U procesu reforme sistema socijalne zaštite pokrenuto je niz aktivnosti na izmjeni postojećih i donošenju novih zakonskih propisa kako bi se uskladili sa međunarodnim dokumentima, ratifikovanim konvencijama i poveljama. Novi propisi bi trebali obezbijediti jačanje sistema socijalne zaštite, unaprijediti djelatnost socijalnog rada, potaknuti razvijanje socijalnih usluga, uspostavu, izjednačavanje i dostupnost osnovnih prava, jačanje alternativnih oblika zbrinjavanja;

-Reforma socijalne zaštite treba biti zasnovana na partnerstvu vladinog i nevladinog sektora sa jasnom vizijom i konkretnom akcijom usmjerenom prema krajnjem korisniku, posebno radi preraspodjele siromaštva i približavanju usluga u socijalnom radu i socijalnoj zaštiti korisnicima. Nevaladine organizacije imaju značajno iskustvo u namicanju sredstava od stranih donatora. Bitno je istaći da, pored iskustva u projektnom finansiranju, NVO-e imaju i druge resurse, kao što su: educirano osoblje, saradnike i volontere; znanja i vještine vezane za primjere pozitivne prakse u vaninstitucionalnim oblicima zaštite; prostor i opremu što značajno uvećava njihov ukupan doprinos socijalnoj zaštiti. Navedeni resursi su značajne pretpostavke za razvoj partnerskih odnosa sa vladinim sektorom, što omogućava maksimalno korištenje prednosti i prevazilaženje slabosti oba sektora, odnosno unaprjeđenje kvaliteta socijalne zaštite lica u stanju socijalne potrebe na nivou lokalne zajednice i njihovog socijalnog uključivanja;

-Na području Tuzlanskog kantona djeluje veliki broj organizacija osoba sa invaliditetom, za koje treba preispitati da li u skladu sa Zakonom o udruženjima i fondacija FBiH, ispunjavaju uslove za dalji rad. U tom pogledu neophodan je i kontinuirani inspekcijski nadzor, koji se u praksi ne provodi u dovoljnoj mjeri. Također, navedenim zakonom je propisano da se vrši brisanje iz registra udruženja ukoliko su ispunjeni zakonski uslovi, odnosno uslovi za prestanak djelovanja;

-Servisi podrške koji se trebaju pružati licima sa invaliditetom su nedovoljno razvijeni;

- U oblasti boračko-invalidske zaštite, na osnovu saradnje između Ministarstva za boračka pitanja TK i Saveza ratnih vojnih invalida Tuzlanskog kantona, zaključuje se da je populacija ratnih vojnih invalida sa područja Tuzlanskog kantona u principu zadovoljna pravima koja ostvaruju po osnovu pripadnosti ovoj boračkoj kategoriji. Međutim, jedan od ključnih problema sa kojima se ratni i mirnodopski vojni invalidi, svakodnevno suočavaju jeste problem pristupačnosti, odnosno problem arhitektonskih barijera koje su prisutne u većini poslovnih i stambenih objekata, uključujući zgrade institucija i javnih ustanova čije usluge su prinuđeni svakodnevno koristiti;

-Pristupačnost ima značajno mjesto u procesu izjednačavanja mogućnosti za osobe sa invaliditetom. Ovo pravilo podrazumijeva pravo na pristupačnu sredinu i obezbijeđen pristup informacijama i komunikacijama. U Tuzlanskom kantonu još uvijek postoje mnogobrojne barijere koje onemogućavaju osobe sa invaliditetom da samostalno i na jednak način sa drugima učestvuju u svim područjima života (školovanje, zapošljavanje, kulturni i vjerski život, sport i rekreacija...). Pristup osoba sa invaliditetom njihovom životnom okruženju, sredstvima javnog prijevoza, institucijama ili uslugama nije u skladu sa njihovim potrebama. Većina javnih objekata na lokalnom nivou još uvijek su arhitektonski, komunikacijski i informaciono nepristupačne za osobe sa invaliditetom;

-Izazovi sa kojima se osobe sa invaliditetom suočavaju u nastojanjima da se integrišu na tržište rada i situacija osoba sa invaliditetom vezana za zapošljavanje i socijalnu sigurnost je izuzetno teška. Nedostatak prilika za zapošljavanje i nepostojanje prikladnog sistema socijalne sigurnosti onemogućava osobama sa invaliditetom vođenje dostojanstvenog života;

-Dosljedna primjena Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba sa invaliditetom u Federaciji BiH i adekvatno korištenje sredstava Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom Federacije BiH omogućava unapređenje uslova za njihovo radno osposobljavanje, konkurentno i održivo zaposlenje, očuvanje zaposlenja, te napredovanje u karijeri;

- U oblasti obrazovanja je postignut određeni napredak u inkluzivnom obrazovanju, ali je potrebno nastaviti dalje mjere i aktivnosti na izgradnji kvalitetnijeg inkluzivnog obrazovanja, u kojem svako dijete ima priliku da se razvija i obrazuje u skladu sa svojim mogućnostima i potrebama;

- Ministarstvo obrazovanja i nauke TK-a svake školske godine obezbjeđuje angažman asistenata u nastavi za učenike kojima je takav oblik podrške potreban, čime se omogućava aktivnije uključivanje djece u obrazovni proces. Također se obezbjeđuje i defektološka podrška. Defektolozi – stručni saradnici edukacijsko-rehabilitacijskog profila rade s učenicima sa teškoćama u razvoju, bilo kroz redovan nastavni proces ili kroz dodatnu podršku. Time se osigurava individualizirani pristup i adekvatna pomoć u učenju i razvoju;

- U obrazovnom sistemu posebno mjesto ima Zavod za odgoj i obrazovanje djece sa smetnjama u psihičkom i tjelesnom razvoju Tuzla, koji pruža stručnu podršku djeci i mladima s invaliditetom. Također, JU Centar za obrazovanje i vaspitanje i slušanja govora Tuzla igra izuzetno važnu ulogu u radu s djecom s komunikacijskim poteškoćama, poremećajima sluha i govora. Kroz specijalizovane programe, rehabilitacijski rad i individualni pristup, Centar omogućava djeci da razviju svoje govorno-jezičke sposobnosti, te im pruža podršku za uspješno uključivanje u širu obrazovnu i društvenu zajednicu.

Centri za razvoj inkluzivnih praksi u Banovićima i Gradačcu djeluju kao podrška školama i roditeljima. Centri za razvoj inkluzivnih praksi su renovirani, pristupačani, savremeni i odgovarajuće opremljeni centri koji u potpunosti zadovoljavaju sve standarde za praćenje, razvoj i unapređenje inkluzije;

-U oblasti zdravstva evidentan je problem u nedostatku ili nedovoljnoj razvijenosti službi u zajednici, kao što su Centri za mentalno zdravlje i Centri za rani rast razvoj, kako bi se pružale kvalitetne usluge. Centri za mentalno zdravlje imaju veliku ulogu u prevenciji mentalnog zdravlja, onesposobljenja, invaliditeta. Centri za mentalno zdravlje se suočavaju sa sve većim izazovima, te je zaključeno da je neophono revidiranje postojećih standarda i normativa, kako bi se usluge mogle pružati u punom kapacitetu. Centri za rani rast i razvoj imaju veliku ulogu u ranom prepoznavanju i ranoj intervenciji;

-Vlada TK-a je putem Ministarstva zdravstva TK, podržala je udruženje UG „Centar Mali svijet“ za finansiranje Projekta pružanja psihosocijalne podrške djeci sa teškoćama u razvoju. U 2024. godini dojeljena su sredstva u iznosu od 300.000,00 KM, a u 2025. godine u iznosu od 500.000,00 KM. Kroz savremene pristupe ovaj projekat će omogućiti djeci sa razvojnim teškoćama da ostvare puni potencijal u ranom period života od 1,5 do 6 godina života, a projektom će biti obuhvaćeno oko 240 djece;

- U oblasti zdravstva uočen je problem nedostatka sistemskih preventivnih i edukativnih aktivnosti sa stanovnicima u lokalnim zajednicama;

- U proceduri je donošenje nove Strategije za unapređenje prava i položaja osoba sa invaliditetom u Federaciji BiH, kojom bi se trebali definisati prioriteti, ciljevi i aktivnosti u svim oblastima značajnim za osobe sa invaliditetom (socijalna zaštita, boračko-invalidska zaštita, zdravstvena zaštita, zapošljavanje, obrazovanje, pristupačnost, kultura i sport i dr.).

4. PRIJEDLOG MJERA ZA UNAPREĐENJE STANJA LICA SA INVALIDITETOM PO OBLASTIMA

U cilju unapređenja postojećeg stanja u kome se nalaze lica sa invaliditetom, neophodno je poduzeti sljedeće mjere:

SOCIJALNA ZAŠTITA

-Podržati nadležne Federalne organe u procesu reforme sistema socijalne zaštite na izmjeni postojećih i donošenju novih zakonskih i podzakonskih propisa kako bi se uskladili sa međunarodnim dokumentima, ratifikovanim konvencijama i poveljama, a što je preduslov za provođenje procesa reformi na području Tuzlanskog kantona;

Nosioci aktivnosti: Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i povratak i NVO, u koordinaciji sa Federalnim ministarstvom rada i socijalne politike.

-Razvijati mreže socijalnih usluga i servisa podrške u zajednici, koje će omogućiti uključivanje osoba sa invaliditetom u društvo;

Nosioci aktivnosti: Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i povratak, NVO, jedinice lokalne samouprave u koordinaciji sa Ministarstvom finansija, Vladom TK-a i Federalnim ministarstvom rada i socijalne politike.

-Razvijati i jačati izvaninstitucionalne oblike pružanja socijalnih usluga, a posebno usluga u lokalnim zajednicama za lica sa invaliditetom koja su u riziku od smještanja u ustanove socijalne zaštite kao i usluga koje će stvoriti uslove za deinstitucionalizaciju korisnika smještenih u ustanove socijalne zaštite (stanovanje uz podršku, kućna njega i pomoć u kući, dnevni centri, usluge lične asistencije i dr);

Nosioci aktivnosti: Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i povratak, NVO, jedinice lokalne samouprave u koordinaciji sa Ministarstvom finansija, Vladom TK-a i Federalnim ministarstvom rada i socijalne politike.

-Omogućiti bolje uvezivanje socijalnih i zdravstvenih institucija u pružanju i unapređenju pružanja usluga licima sa invaliditetom, a posebno usluga u lokalnim zajednicama, sa posebnim akcentom na uslugu kućne njege i pomoći u kući;

Nosioci aktivnosti: Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i povratak TK-a, Ministarstvo zdravstva TK-a.

-Uspostaviti jaču saradnju sa nevladinim sektorom u pružanju usluga za lica sa invaliditetom, te podržati programe pružanja usluga, kao i programe jačanja kapaciteta NVO u cilju kvalitetnijeg pružanja usluga ;

Nosioci aktivnosti: Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i povratak, NVO, Federalno ministarstva rada i socijalne politike.

-Sprovoditi programe koji imaju za cilj što veće socijalno uključivanje lica sa invaliditetom u aktivni život lokalne zajednice;

Nosioci aktivnosti: jedinice lokalne samouprave, NVO, nadležne kantonalne institucije.

-Nastaviti pružanje podrške udruženjima građana kroz Programe ministarstva sa ciljem rehabilitacije i rehabilitacije osoba sa posebnim potrebama, a posebno djece i omladine;

Nosioci aktivnosti: Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i povratak i NVO.

-Jačati stručne kapacitete centara za socijalni rad i drugih ustanova socijalne zaštite u skladu sa propisanim normativima i standardima, te realizovati doedukaciju postojećih stručnih radnika radi sticanja novih znanja i vještina koje su potrebne za kvalitetno pružanje usluga socijalne zaštite;

Nosioci aktivnosti: Općinska vijeća i Načelnici općina, Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i povratak TK-a u saradnji sa Centrima za socijalni rad, NVO i Federalnim ministarstvom rada i socijalne politike.

-Unaprijediti rad Stručne komisije koja radi prema Pravilniku o procjeni sposobnosti i određivanju podrške djeci i mladima sa posebnim potrebama;

Nosilac aktivnosti: Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i povratak.

BORAČKO-INVALIDSKA ZAŠTITA

-Preduzeti odgovarajuće mjere, a u cilju uklanjanja prepreka slobodnom kretanju slabije pokretnih osoba, odnosno slabovidnih, osoba koje koriste ortopedska pomagala, invalidska kolica i slično;

Nosioci aktivnosti: kantonalna i općinska/gradska urbanističko-građevinska inspekcija, Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okolice TK-a.

ZDRAVSTVENA ZAŠTITA

-Dodatno unaprijediti centre za mentalno zdravlje kadrovski i kapacitetima;

Nosioci aktivnosti: Domovi zdravlja TK i Zavod za javno zdravstvo TK.

- Dodatno unaprijediti centre i kapacitete u oblasti ranog rasta i razvoja djece;

Nosioci aktivnosti : Zavod za javno zdravstvo TK, Domovi zdravlja TK).

-Podnijeti inicijativu za usvajanje Zakona o zaštiti mentalnog zdravlja FBiH;

Nosioci aktivnosti: organizacije osoba sa invaliditetom i Ministarstvo zdravstva TK-a.

-U toku 2025. godine napraviti analizu u centrima za rani rast i razvoj na području TK u smislu potpunosti potrebnim kadrovima, prostorom za rad i opremom, te u skladu sa rezultatima analize planirati budžet za 2026. godinu s ciljem da se na području TK formiraju najmanje 4 (četiri) tzv. centra za rani rast i razvoj u skladu sa federalnim propisima koji regulišu formiranje ovakvih centara i to u sljedećim domovima zdravlja: Tuzla, Gračanica, Gradačac i Živinice. Cilj formiranja 4 (četiri) tzv. centra za rani rast i razvoj je rana opservacija djece s teškoćama u razvoju na području TK i uključivanje u ranu intervenciju, rad sa djecom u kapacitetima centara i upućivanje na odgovarajuće i potrebne tretmane djece u najranijoj dobi kada su očekivani rezultati adekvatnog rada sa djecom najbolji;

Nosioci aktivnosti: Ministarstvo zdravstva TK, Zavod za javno zdravstvo TK, Domovi zdravlja TK.

-Uvođenje programa psihosocijalne pomoći i podrške onkološkim pacijentima na intenzivnom bolničkom liječenju na odjeljenjima unutar UKC u skladu sa zakonskim propisima;

Nosioci aktivnosti: JZU UKC Tuzla.

-Podnijeti inicijativu prema Federalnom ministarstvu zdravstva za revidiranje standarda i normativa koji se odnose na centre za mentalno zdravlje (CMZ) kako bi usluge centara za mentalno zdravlje bile podjednako dostupne svim osobama sa psihosocijalnim poteškoćama (invaliditetom zbog mentalnih oboljenja) na području TK-a, posebno u ruralnim područjima i slabije razvijenim općinama;

Nosioci aktivnosti: organizacije osoba sa invaliditetom i Ministarstvo zdravstva TK.

-Provoditi systemske preventivne i edukativne aktivnosti sa stanovnicima u lokalnim zajednicama;

Nosioci aktivnosti: Zavod za Javno zdravstvo TK, domovi zdravlja.

-Uspostavljanje obaveznog kantonalnog programa ranog skrininga /otkrivanja onkoloških oboljenja kod stanovnika sa područja TK po ciljanim (ugroženim skupinama) po uzoru na pozitivne prakse iz regiona/zapada;

Nosioci aktivnosti: Ministarstvo zdravstva TK; Zavod za javno zdravstvo TK, domovi zdravlja.

-Uputiti inicijativu zajedno sa svim udruženjima prema Zavodu osiguranja i reosiguranja FBiH za nabavku potrebnih citostatika za onkološke pacijente uključujući i nabavku „pametnih“/ciljanih lijekova kao i lijekova najnovije generacije koji su se pokazali efikasnim za liječenje onkoloških oboljenja koje onkoloških pacijenti sa područja tuzlanskog kantona nabavljaju po preporuci ljekara ali ih plaćaju vlastitim sredstvima (ko je u mogućnosti) kako bi procenat preživljavanja i izliječenja bio maksimalno povećan, te kako bi se u najvećoj mogućoj mjeri smanjili nastanci fizičkog/i psihološkog invaliditeta (od 10 do 100%) kod onkoloških pacijenta koji nakon liječenja prelaze u sistem socijalne zaštite kao osobe sa invaliditetom i čije rješavanje cjeloživotnih potreba i problema se odvija u sistemu socijalne zaštite kroz ostvarivanje različitih prava na materijalnu pomoć i podršku);

Nosioci aktivnosti: Vlada TK, Ministarstvo zdravstva TK.

-Nabavka pristupačnih ginekoloških stolova za žene s invaliditetom u svim zdravstvenim ustanovama na području Tuzlanskog kantona uključujući domove zdravlja kao ustanove primarne zdravstvene zaštite;

Nosioci aktivnosti: Domovi zdravlja TK i JZU UKC Tuzla i JZU Opća bolnica Gračanica.

-Uspostaviti sistem održive i kontinuirane provedbe koordinirane brige za osobe sa psihosocijalnim poteškoćama (invaliditetom zbog mentalnog oboljenja) u svim općinama TK-a (u centrima za mentalno zdravlje ili domovima zdravlja), kao programa usluga koji omogućava bolji kvalitet života, pomaže u samostalnom življenju u zajednici, participaciji zajednici, smanjuje rehospitalizacija i potiče oporavak i smanjuje rizik od instižcionalizacije;

Nosioci aktivnosti: Ministarstvo zdravstva, domovi zdravlja TK i NVO .

-Unaprijediti brigu o mentalnom zdravlju roditelja djece sa invaliditetom kroz međusektorsku saradnju - napraviti jedinstven protokol/ model u radu sa roditeljima djece sa invaliditetom – načini postupanja i brige o mentalnom zdravlju roditelja od prvog dana kada roditelj sazna dijagnozu ili postane svjestan problema sa kojim se dijete nosi – upućivanje na psihološku podršku i terapiju u zdravstvene službe i ali i nevladine organizacije koje adekvatno daju istu;

Nosioci aktivnosti: Ministarstvo zdravstva TK, Centri za mentalno zdravlje, centri za rani rast i razvoj.

-Prilikom usvajanja izmjena i dopuna Liste ortopedskih i drugih pomagala da se konsultuju organizacije osoba s invaliditetom čiji članovi koriste pomagala;

Nosioci aktivnosti: Zavod zdravstvenog osiguranja TK i Udruženja TK.

OBRAZOVANJE

- Osiguranje jednakih mogućnosti za obrazovanje djece i mladih sa invaliditetom, kroz jačanje systemske i individualne podrške;

Nosioci aktivnosti: Ministarstvo obrazovanja.

- Nastaviti s infrastrukturnim prilagodbama školskih objekata kako bi svi učenici imali fizički pristup nastavi i drugim školskim sadržajima. Preporučuje se i daljnje jačanje međusektorske saradnje, kao i veća podrška roditeljima i nastavnicima kroz edukacije i savjetodavni rad. Održivo i plansko ulaganje u ovu oblast predstavlja temelj za izgradnju obrazovnog sistema koji u potpunosti uvažava različitosti i omogućava ravnopravan razvoj svake djevojčice i dječaka;

Nosioci aktivnosti: Vlada TK, Ministarstvo obrazovanja.

- Do kraja 2025. godine u saradnji sa Vladom TK, Ministarstvom obrazovanja i nauke TK i Pedagoškim zavodom TK poboljšati superviziju nad procesom inkluzivnog i specijalnog obrazovanja na području TK i utvrditi dodatna poboljšanja obrazovanja djece s teškoćama u razvoju i/ili invaliditetom, što podrazumjeva izmjene i dopune Pravilnika o odgoju i obrazovanju djece s posebnim potrebama u redovnoj osnovnoj školi ("Službene novine TK", broj: 7/19), kako bi se na detaljan način uredila oblast inkluzivnog obrazovanja u osnovnim i srednjim školama na području TK;

Nosioci aktivnosti Ministarstvo obrazovanja i Pedagoski zavod

- Zapošljavanje stručnjaka edukacijsko-rehabilitacijske struke u Pedagoškom zavodu TK ;
Nosioci aktivnosti: Vlada TK i Pedagoški zavod.

- Definisati jedinstvene obrasce za defektologe-stručne saradnike edukacijsko-rehabilitacijskog profila u školama u kojima bi se pratila ostvarenja učenika s teškoćama u razvoju i/ili invaliditetom;
Nosioci aktivnosti: Pedagoški zavod i Ministarstvo obrazovanja TK-a.

- Definisati jedinstvene obrasce za asistente u nastavi za praćenje rada učenika s teškoćama u razvoju i/ili invaliditetom;
Nosioci aktivnosti: Pedagoški zavod i Ministarstvo obrazovanja TK-a.

- Omogućiti adekvatne prostorije u školama za rad stručnjaka edukacijsko-rehabilitacijske struke i odgovarajuće didaktičke i druge materijale za individualni rad sa djecom (PERP-posebni edukacijsko-rehabilitacijski postupak), najkasnije do početka školske godine 2026./2027 u redovnim školama gdje se izvodi PERP;
Nosioci aktivnosti: Osnovne škole.

- Kontinuirano pratiti i poboljšavati proces inkluzivnog obrazovanja;
Nosioci aktivnosti: Ministarstvo obrazovanja TK-a, škole, Pedagoški zavod.

- Kroz izmjenu postojećih zakonskih propisa sistematski riješiti problem obrazovanja djece oboljele od raka koji se nalaze na intenzivnom bolničkom liječenju, terapijama održavanja koje primaju u kućnoj izolaciji, koja nakon određenog vremenskog perioda također ne mogu pohađati nastavu u školskim klupama zbog oslabljenog imuniteta;
Nosioci aktivnosti: Ministarstvo obrazovanja TK-a, Skupština TK-a.

- Raditi na poboljšanju pristupačnosti učenika za slijepu i slabovidnu djecu;
Nosioci aktivnosti: Federalno ministarstvo obrazovanja, Ministarstvo obrazovanja TK-a, Pedagoški zavod.

PRISTUPAČNOST

-U cilji efikasnije primjene Zakona o prostornom uređenju i građenju, kao i Uredbe o prostornim standardima, urbanističko-tehničkim uslovima i normativima za sprječavanje stvaranja arhitektonsko-urbanističkih prepreka za osobe sa umanjenim tjelesnim mogućnostima, a zbog težine i složenosti ovog problema, potrebno je poduzimanje mjera od strane načelnika/gradonačelnika, odnosno općinskih/gradskih uprava, kako bi se osposobile i učinile efikasnim inspekcije službe (povećanjem ljudskih i materijalnih resursa), koje bi vršile nadzor nad radom subjekata prostornog planiranja i uređenja, sudionika projektovanja i građenja, subjekata i sudionika korištenja, održavanja i uklanjanja građevina, koje mogu ometati ili sprečavati kretanje, boravak i rad, pristupačnost osoba umanjenih tjelesnih mogućnosti pri zadovoljavanju njihovih osnovnih životnih, radnih i drugih potreba;
Nosioci aktivnosti: Načelnici/gradonačelnici, odnosno općinske/gradske uprave.

- Vršiti kontinuirani nadzor nad radom subjekata prostornog planiranja i uređenja, sudionika projektovanja i građenja, subjekata i sudionika korištenja, održavanja i uklanjanja građevina i dr.;

Nosioci aktivnosti: kantonalna i općinska/gradska urbanističko-građevinska inspekcija.

- Obezbjediti adekvatan i lakši prevoz osoba sa invaliditetom kroz povlastice i subvencije autoprevoznicima za taxi vozila koja će nabaviti ili adaptirati vozila za prevoz osoba sa invaliditetom;

Nosioci aktivnosti: Ministarstvo saobraćaja i Vlada TK.

ZAPOŠLJAVANJE

-Provoditi radionice za osobe sa invaliditetom u smislu evidencije na Službi za zapošljavanje, njihovih mogućnosti, ohrabrivanja za izlazak na tržište rada i kvalitetnog posredovanja u pronalasku adekvatnog poslodavca na tržištu rada, provoditi radionice za poslodavce koje će promovisati mogućnosti i prava poslodavaca u procesu zapošljavanja osoba sa invaliditetom kao i direktne susrete poslodavaca i osoba sa invaliditetom, te isticanje primjera dobre prakse kao jedan od najboljih mehanizama koji mogu pomoći poslodavcima da se odluče zaposliti osobu sa invaliditetom kroz promociju uspjeha u procesu zapošljavanja tih osoba;

Nosioci aktivnosti: JU Služba za zapošljavanje TK, Tuzla.

-U cilju unapređenja posredovanja i u konačnici zapošljavanja osoba sa invaliditetom neophodne su izmjene Zakona o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba i donošenje podzakonskih akata kojima će se na precizan način utvrditi poseban postupak provođenja posredovanja u zapošljavanju osoba sa invaliditetom, odnosno, unapređenje zakonskog okvira koji će omogućiti efektivnije zapošljavanje osoba sa invaliditetom;

Nosioci aktivnosti. Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, Parlament Federacije BiH, Federalni zavod zapošljavanje.

- Razmotiriti sve mogućnosti i stvoriti preduslove za unapređenje profesionalne rehabilitacije osoba sa invaliditetom;

Nosioci aktivnosti: Služba za zapošljavanje TK-a, Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom, Ministarstvo za rad i socijalnu politiku TK-a.

- Donijeti novi Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i upošljavanju osoba sa invaliditetom, kojim bi se otklonili postojeći nedostaci i nejasnoće i povećala zaposlenost osoba sa invaliditetom (donešen je Nacrt zakona);

Nosioci aktivnosti: Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, Parlament Federacije BiH.

KULTURA I SPORT

- Kadrovski i materijalno prije svega osnažiti Sportski savez invalida Tuzlanskog kantona (a kasnije i klubove) te ga osposobiti za izlazak na teren i uspostavljanje kvalitetnije saradnje sa svim uzdržanjima osoba sa invaliditetom, zdravstvenim ustanovama te centrima za socijalni rad

kako bi vršili ranu selekciju potencijalnih sportista među njihovim članstvom/štićenicima. Nakon toga savez treba prethodno navedene uključiti u rad sportskih kolektiva te sekcija Općinskih sportskih saveza osoba sa invaliditetom, nakon čega bismo dobili neophodnu bazu iz koje bi kasnije proizašao kvalitet;

Nosioci aktivnosti: Ministarstvo za kulturu, sport i mlade Tuzlanskog kantona i Sportski savez osoba sa invaliditetom Tuzlanskog kantona.

-Povećati dostupnost kulturnih sadržaja osobama sa invaliditetom;

Nosioci aktivnosti: Ministarstvo za kulturu, sport i mlade Tuzlanskog kantona, Javne ustanove iz oblasti kulture pod ingerencijom Minisarstva.

ORGANIZACIJE OSOBA SA INVALIDITETOM

- Kroz partnerske odnose sa organizacijama osoba sa invaliditetom, uvažavajući odrebe Zakona o organizacijama i reprezentativnim organizacijama FBiH, omogućiti da učestvuju u procesima kreiranja politika, strategija i zakona planiranja socijalne politike, donošenju odluka koje su od interesa za lica sa invaliditetom;

Nosioci aktivnosti: Sva nadležna ministarstva, Vlada TK-a, lokalne zajednice.

- Osigurati potrebnu materijalnu podršku za djelovanje organizacija osoba sa invaliditetom;

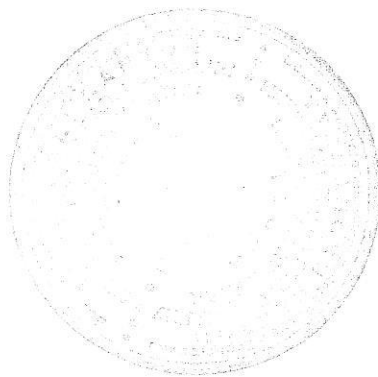
Nosioci aktivnosti: Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i povratak Tk-a, lokalne zajednice, a u saradnji sa Federalnim ministarstvom rada i socijalne politike.

- Preispitati da li u skladu sa Zakonom o udruženjima i fondacija FBiH, organizacije osoba sa invaliditetom ispunjavaju uslove za dalji rad;

Nosilac aktivnosti: Kantonalna uprava za inspeksijske poslove u saradnji sa Ministarstvom pravosuđa i uprave TK-a.

Broj: 09/1 - 31-23929/25

Dostavljeno:
1 x Naslovu
1 x Evidencija
1 x Arhiva

MINISTAR
Alić
Fadil Alić